

ISSN 2307-8049 (PRINT)
ISSN 2663-2799 (ONLINE)
DOI 10.32999/KSU2307-8049

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
м. Івано-Франківськ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія:
ЮРИДИЧНІ НАУКИ
Випуск 4

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Стратонов Василь Миколайович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, Україна

Члени редакційної колегії:

Гавловська Аліна Олександрівна, кандидатка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, Україна

Леоненко Максим Іванович, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права, Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Леоненко Тетяна Євгенівна, доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права, Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Маковій Віктор Петрович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, Одеський державний університет внутрішніх справ, Україна

Манько Денис Григорович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін, Міжнародний гуманітарний університет, Україна

Слінько Дмитро Сергійович, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових дисциплін, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Слінько Тетяна Миколаївна, кандидат юридичних наук, професор, завідувачка кафедри конституційного права України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Сотула Олександр Сергійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, Україна

Спіцина Ганна Олександрівна, докторка юридичних наук, професорка, перший заступник директора, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса», Україна

Шепітько Михайло Валерійович, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри кримінального права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Хуан Карлос Риофрйо Мартінез-Вілалба, доктор юридичних наук, професор, декан факультету права, Universidad de Los Hemisferios, Еквадор

Збірник наукових праць включено до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща)

**Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Херсонського державного університету
(протокол від 30.09.2024 р. № 3)**

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 19746-9546Р
від 15.03.2013 р. видане Державною реєстраційною службою України

Електронна сторінка видання – <http://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj>

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Гусар В. В., Михайліна Т. В. ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ ПОМИЛКИ:
ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА МІСЦЕ У КЛАСИФІКАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ПОМИЛОК.....5

СЕКЦІЯ 2

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Бугаєнко В. В. ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАЦІЇ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ
З ПРИВОДУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ.....10

СЕКЦІЯ 3

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

Найда К. В. ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО СЕРВІТУТУ
ТА СУПЕРФІЦІЮ.....15

СЕКЦІЯ 4

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Бережна К. В. МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ КРЕДИТОРІВ У ПРОЦЕСІ БАНКРУТСТВА
ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД.....23

СЕКЦІЯ 5

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Білас І. Я. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ
(ДОСУДОВОЇ) ПРОБАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....29

CONTENTS

SECTION 1

THEORY AND HISTORY OF THE LAW AND THE STATE; HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL DOCTRINES

**Husar V. V., Mikhailina T. V. TECHNICAL LEGAL ERRORS:
CONCEPT, TYPES AND PLACE IN THE CLASSIFICATION OF LEGAL ERRORS.....5**

SECTION 2

CIVIL LAW AND CIVIL PROCESS; FAMILY LAW; INTERNATIONAL PRIVATE LAW

**Buhaienko M. V. FEATURES OF MEDIATION IN RESOLVING DISPUTES
CONCERNING COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS.....10**

SECTION 3

LAND LAW; AGRARIAN LAW; ENVIRONMENTAL LAW; NATURE RESOURCES LAW

Naida K. V. LEGAL ASPECTS OF DISTRIBUTION LAND EASEMENT AND SUPERFICIES.....15

SECTION 4

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCIAL LAW; INFORMATION LAW

**Berezhna K. V. MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF CREDITORS' RIGHTS IN THE PROCESS
OF ENTERPRISE BANKRUPTCY IN UKRAINE: ADMINISTRATIVE AND LEGAL APPROACH.....23**

SECTION 5

CRIMINAL PROCESS AND FORENSIC SCIENCE; FORENSIC EXAMINATION

**Bilas I. Ya. SOME PROBLEMS OF THE PRACTICE OF APPLYING THE INSTITUTION
OF (PRE-TRIAL) PROBATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS.....29**

СЕКЦІЯ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 162.5:340.113.132
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-4-1>

ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ ПОМИЛКИ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА МІСЦЕ У КЛАСИФІКАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ПОМИЛОК

Гусар Валерія Василівна,
студентка 4 курсу юридичного факультету
Донецького національного університету імені Василя Стуса
husar.v@donnu.edu.ua

Міхайліна Тетяна Вікторівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії, історії держави і права та філософії права
Донецького національного університету імені Василя Стуса
mihaylina@donnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-1129-2470

Метою наукової статті є класифікація юридичних помилок за різними правовими підставами та детальне розкриття саме техніко-юридичних помилок. Реалізація поставленої мети дозволить розмежувати наявні помилки та сприяти їх попередженню та швидкому усуненню компетентними суб'єктами у разі здійснення ними професійної практичної діяльності.

Методологічну основу наукового дослідження становлять формально-юридичний метод, екстраполяція, системний метод дослідження, аналіз і синтез.

Результатом статті став аналіз системи класифікаційних критеріїв та видів юридичних помилок, а саме: за ступенем визначеності, за юридичною значущістю, за мотивацією вольової діяльності суб'єкта, за видами професійної діяльності. З'ясовано, що в ході здійснення правотворчої діяльності суб'єктами нерідко допускаються техніко-юридичні помилки, які є окремим різновидом юридичних помилок.

Проаналізовано міркування науковців щодо визначення поняття техніко-юридичної помилки та сформульовано власне розуміння родового поняття, згідно з яким техніко-юридичну помилку варто тлумачити як вид правотворчої помилки, що полягає в порушенні правотворчої техніки компетентним суб'єктом, і, як наслідок, негативно відображається на якості відповідного нормативно-правового акта і національного законодавства загалом.

Виокремлено основні ознаки техніко-юридичних помилок та здійснено їх класифікацію за різними підставами. Особливу увагу зосереджено на класифікації, згідно з якою техніко-юридичні помилки поділяються на: мовні, логічні та процедурні. Кожен вид таких помилок проілюстровано на конкретному прикладі, що базується на нормах сучасного законодавства, зокрема наведено статті із Кримінального кодексу України та Закону України «Про Службу безпеки України».

Наголошується, що тенденція зниження якості нормативно-правових актів полягає у поспішності розгляду важливих питань та, як наслідок, до систематичного допущення помилок у практичній діяльності. Тому основне завдання правової політики держави полягає у зменшенні кількості помилок, які мають суттєвий негативний вплив.

Ключові слова: юридична помилка, види юридичних помилок, правотворчість, застосування права, тлумачення права, принципи права, юридична відповідальність, кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, техніко-юридичні помилки.

TECHNICAL LEGAL ERRORS: CONCEPT, TYPES AND PLACE IN THE CLASSIFICATION OF LEGAL ERRORS

Husar Valeriia Vasylivna,
Student at the Faculty of Law,
Vasyl' Stus Donetsk National University
husar.v@donnu.edu.ua

Mikhailina Tetiana Viktorivna,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Theory, History of State and Law and Philosophy of Law
Vasyl' Stus Donetsk National University,
mihaylina@donnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-1129-2470

The purpose of the scientific article is to classify legal errors on various legal grounds and provide detailed disclosure of technical legal errors. The implementation of this goal will make it possible to distinguish between existing errors and contribute to their prevention and rapid elimination by competent entities in the implementation of their professional activities.

The methodological basis of scientific research consists of the formal legal method, extrapolation, system method, analysis and synthesis.

The result of the article is an analysis of the system of classification criteria and types of legal errors, namely: by the degree of certainty, by legal significance, by the motivation of the subject's volitional activity, by the types of professional activity. It is established that in the course of law-making activities, subjects often make technical legal errors, which are a separate type of legal errors.

The article analyzes the arguments of scientists regarding the definition of the concept of technical legal errors and formulates their own understanding of the generic concept, according to which a technical legal error should be interpreted as a type of law-making error, which consists in violation of law-making technology by a competent subject, and, as a result, negatively affects the quality of the relevant normative legal act and national legislation in general.

The main signs of technical legal errors are identified and their classification is carried out on various grounds. Special attention is paid to the classification, according to which technical legal errors are divided into: linguistic, logical and procedural. Each type of such errors is illustrated with a specific example based on the norms of modern legislation, in particular, Criminal Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On the Security Service of Ukraine" are given.

It is noted that the tendency to reduce the quality of normative legal acts is the haste to consider important issues and, as a result, to systematically make mistakes in practical activities. Therefore, the main task of the state's legal policy is to reduce the number of errors that have a significant negative impact.

Key words: legal error, types of legal errors, law-making, application of law, interpretation of law, principles of law, legal liability, criminal liability, administrative liability, technical legal errors.

Вступ. Розкриттю значення поняття помилки і природи її виникнення присвячено чимало наукових досліджень не лише у галузі юриспруденції, але й у багатьох інших сферах. Це спричинено тим, що помилка є комплексним поняттям і має місце у будь-якій сфері людської діяльності.

Зосереджуючи основну увагу на юридичній помилці, слід наголосити на тому, що у науковій літературі вона переважно розуміється як негативне явище. Це пояснюється тим, що на суб'єкта правотворчості покладено величезну відповідальність: він фактично виступає гарантом додержання основних прав та свобод людини і громадянина, закріплених Конституцією України. Тому допущення помилки компетентним суб'єктом спричиняє низку проблем, що потребують негайного виправлення, задля унеможливлення настання більш серйозних наслідків, що можуть повторно допускатися як цією особою, так й іншими суб'єктами, які сприйматимуть помилку як істину.

Усі юридичні помилки, що виникають на практиці у ході здійснення професійної діяль-

ності суб'єктами правотворчості, можна класифікувати за певними видами. Це допомагає розмежовувати юридичні помилки між собою та сприяти їх якісному та своєчасному усуненню.

Кількість публікацій, присвячених розкриттю такого явища, як юридична помилка, з кожним роком зростає, що спричинено актуальністю вибраної тематики. Серед науковців, які вносять вагомий вклад у дослідження юридичної помилки в загальнотеоретичному аспекті, слід згадати таких науковців, як А.В. Айдинян, С.В. Гаврилюк, Л.І. Каленіченко, Н.М. Оніщенко, Е.У. Прус, Н.А. Сердюк, та інших.

Щодо визначення поняття та видів техніко-юридичних помилок у нормативно-правових актах найбільш ґрунтовно це питання розкривається у наукових доробках таких авторів, як Л.В. Котова, С.С. Петрушков, В.І. Риндюк.

Однак, попри важливість досліджуваної тематики та чималий вклад у її розкриття науковців-правників, є певні аспекти, що

потребують більшого теоретичного осмислення.

Методологічну основу наукової статті становлять формально-юридичний метод, екстраполяція, системний метод, аналіз і синтез.

Метою наукової статті є класифікація юридичних помилок за різними правовими підставами та детальне розкриття саме техніко-юридичних помилок. Реалізація поставленої мети дозволить розмежувати наявні помилки та сприяти їх попередженню та швидкому усуненню компетентними суб'єктами у разі здійснення ними професійної практичної діяльності.

1. Класифікаційні критерії та види юридичних помилок у сучасній правовій доктрині

Задля комплексного дослідження такого правового явища, як юридична помилка, необхідно класифікувати помилки за певними правовими підставами. Зокрема, найбільш поширеними класифікаціями у юридичній літературі є: за ступенем визначеності, за юридичною значущістю, за мотивацією вольової діяльності суб'єкта, за видами професійної діяльності тощо.

Здійснюючи класифікацію помилок у праві за ступенем визначеності, можна стверджувати, що за цією підставою їх можна поділити на два види: уявні помилки, які чітко не встановлені; фактичні помилки, тобто ті, що дійсно зафіксовані у певній конкретній ситуації. Отже, говорячи про уявні помилки в праві, йдеться переважно не про факт їх вчинення, а про передбачення щодо можливості допущення таких помилок у майбутньому, натомість фактичні помилки виникають внаслідок вчинення реальних дій, тобто на основі конкретного юридичного факту.

За юридичною значущістю помилки поділяються на: несуттєві; помилки, що не впливають на результат; матеріальні (суттєві). Останні характеризуються особливою відмінністю, оскільки внаслідок вчинення матеріальних помилок унеможливується досягнення поставлених цілей. За мотивацією вольової діяльності суб'єкта розрізняють: помилки, допущені внаслідок правомірної поведінки; помилки, що виникають внаслідок вчинення правопорушення.

Однак найважливішою є класифікація помилок за видами професійної юридичної діяльності. Характеризуючи юридичну природу помилок, чимало дослідників використовують згадану класифікацію. Так, Н.М. Оніщенко наголошує, що юридичні помилки класифікуються за чотирма основними видами: правотворчі, правозастосовні, інтерпретаційні та доктринальні.

Для класифікації правотворчих помилок можуть бути застосовані різні критерії та багаторівнева диференціація. Їх можна поділити залежно від суб'єкта (органи державної влади, муніципальні органи тощо); за стадіями правотворчої роботи (помилки на стадії реалізації правотворчої ініціативи, помилки в обговоренні проекту акта, наприклад, порушення процедури голосування; на стадії опублікування та надання чинності акту).

Правозастосовні помилки характеризуються тим, що вони виникають у процесі дер-

жавно-владної діяльності під час вирішення правових спорів і конфліктів. Критеріями їх поділу, як правило, виступають: правове становище учасників правозастосовного процесу; вид правових норм; стадія правозастосовного процесу.

Інтерпретаційні помилки (помилки тлумачення) посідають вагоме місце в юридичній практиці. Види інтерпретаційних помилок залежать від порушеного правила, тому можна виокремити помилки, що виникають у разі використання граматичного, логічного, систематичного, телеологічного, історико-політичного, функціонального та інших способів тлумачення, а також помилки тлумачення за обсягом.

Доктринальні помилки є найменш дослідженими у сучасній юридичній науці, оскільки вирішальна їх особливість полягає в тому, що вони виникають не тільки як наслідок омани в науці, а й тісно пов'язані з економікою, правовою політикою держави (Оніщенко, 2016: 78–79). Загальна класифікація юридичних помилок, наведена дослідницею, є досить цілісною та аргументованою. Однак основну увагу в ході розкриття розгляданого питання слід зосередити на такому виді помилок, як правотворчі.

Л.В. Котова, С.С. Петрушков слушно зауважують, що правотворча діяльність є провідною правовою формою здійснення функцій держави, але у процесі здійснення такої діяльності часто виникають юридичні помилки, зокрема техніко-юридичні. Проблеми забезпечення високого техніко-юридичного рівня нормативно-правових актів, попередження та виправлення вже наявних помилок залишаються досить актуальними у правовій науці та потребують наукового вивчення (Котова, Петрушков, 2021: 98). Дійсно, питання якості національного законодавства протягом тривалого часу залишається актуальним. У наукових працях дослідники часто наголошують, що тенденція зниження якості нормативно-правових актів полягає у поспішності розгляду важливих питань та, як наслідок, до систематичного допущення помилок у практичній діяльності. Тому основне завдання правової політики держави полягає у зменшенні кількості помилок, які мають суттєвий негативний вплив.

2. Техніко-юридичні помилки: визначення, види, специфіка

В.І. Риндюк вважає, що під час розробки нормативно-правових актів можуть бути допущені як змістовні правотворчі помилки (виникають внаслідок об'єктивних і суб'єктивних труднощів та суперечностей процесу правотворчості та правозастосування як пізнавального процесу), так і техніко-юридичні помилки. Вся сутність визначень поняття техніко-юридичної помилки, наведених у юридичній літературі, полягає у тому, що цей вид помилок є результатом порушення того чи іншого правила правотворчої техніки (Риндюк, 2012: 4).

Поняття техніко-юридичної помилки не містить нормативного закріплення, однак у доктрині налічується чимало дефініцій, наведених різними науковцями. Зокрема, О.В. Іва-

ненко розкриває поняття техніко-юридичної помилки як різновиду правотворчої помилки, що є порушенням мовного, логічного або процедурного правила правотворчої техніки (Іванченко, 2018: 14). Аналогічне визначення поняття техніко-юридичної помилки у своєму дослідженні надає В.І. Риндюк (Риндюк, 2012: 4). Л.В. Котова, С.С. Петрушков констатують, що у юридичній літературі це поняття зводиться до того, що така помилка не має прямого зв'язку зі змістом акту і є результатом порушення учасниками законодавчого процесу того чи іншого правила правотворчої техніки (Котова, Петрушков, 2021: 100). Отже, техніко-юридична помилка – це вид правотворчої помилки, що полягає в порушенні правотворчої техніки компетентним суб'єктом і, як наслідок, негативно відображається на якості відповідного нормативно-правового акта і національного законодавства загалом.

Зважаючи на наведену дефініцію, можна виокремити такі ознаки техніко-юридичних помилок. Вони виникають внаслідок неумисного порушення правотворчої техніки (ця ознака впливає із загальної характеристики юридичної помилки); можуть бути допущені лише компетентною особою, тобто суб'єктом правотворчості, у ході здійснення професійної діяльності; мають негативний характер, що полягає у недосягненні цілей правового регулювання.

Здійснюючи поділ техніко-юридичних помилок, слід зауважити, що він може класифікуватися за різними підставами. Наприклад, І.О. Пасічна диференціює помилки залежно від: галузі національного законодавства (конституційна, цивільна, кримінальна тощо); дуального характеру права (приватне або публічне); ступеня істинності (спірні та безспірні); зовнішньої форми (конституція, закони, міжнародні договори тощо); сфери впливу (помилки в політичній, економічній, соціальній та інших сферах); ступеня поширення (поширені та непоширені); характеру наслідків (спричинили матеріальну, моральну чи організаційну шкоду, або неправильну орієнтацію юридичної практики чи ріст проти-правної активності) (Пасічна, 2019: 27).

В.М. Косович класифікує помилки стосовно можливості їх виявлення на такі види: чітко виражені, відносно виражені або приховані (латентні) (Косович, 2015: 12). Згадані класифікації є досить поширеними у науковій юридичній літературі, однак найбільш універсальну класифікацію наводить В.І. Риндюк. Дослідниця підкреслює, що техніко-юридичні помилки є наслідком порушення мовних та логічних прийомів, методів правотворчої техніки та процедур юридичної діяльності, тому доцільно визначати такі види техніко-юридичних помилок: мовні (є відступом від лексичних, стилістичних, граматичних, орфографічних, пунктуаційних правил сучасної української мови); логічні (порушення законів і принципів формальної логіки); процедурні (порушення процедурних правил у підготовці та прийнятті нового нормативно-правового акта) (Косович, 2015: 5).

Мовні техніко-юридичні помилки є результатом порушення правил правотворчої тех-

ніки, що регулюють використання лінгвістичних засобів вираження текстів правових актів. У юридичній літературі система таких прийомів, методів має назву юридична (правова, законодавча) стилістика та лінгвістика (Риндюк, 2012: 5). Прикладом мовної техніко-юридичної помилки є положення статті 373 Кримінального кодексу України, що має назву «примушування давати показання» (Кримінальний кодекс України). Згідно з правилами сучасної української мови формулювання «давати показання» є помилковим, натомість стилістично кращим варіантом є вислів «свідчити».

Логічні техніко-юридичні помилки пов'язані з порушеннями логічних правил правотворчої техніки. У юридичній літературі напрям взаємодії логіки та права отримав назву «юридична логіка», або «логіка права» (Риндюк, 2012: 6). Фундаментальним правилом юридичної логіки, наприклад, є те, що структура будь-якого кримінального правопорушення включає чотири елементи, а саме: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону, тобто сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак кримінального правопорушення. За відсутності хоча б одного елементу цієї структури особа не може бути визнаною суб'єктом вчинення кримінального правопорушення.

І.І. Шевчук наголошує на наявності у національному законодавстві формальних правотворчих помилок, які виникають внаслідок порушення логічної структурованості. Наприклад, Конституція України поділяється на розділи, статті, частини; Цивільний кодекс України поділено на книги, розділи, підрозділи, глави, параграфи, статті, частини (пронумеровані в межах статті), абзаци, пункти; Податковий кодекс України складається з розділів, глав, статей, пунктів, які мають наскрізну нумерацію. Як стверджує автор, допущення таких помилок під час структурування закону на практиці спричиняє низку труднощів, які призводять до того, що посилення на одну норму розуміється різними суб'єктами неоднаково та викликає ускладнення користування актом (Шевчук, 2014: 40).

Процурні техніко-юридичні помилки у разі розробки нормативно-правових актів є найбільш неоднозначними за своїми наслідками. Подекуди вони можуть не впливати на якість акта, або принаймні їх вплив на його якість є, на перший погляд, непомітним; а іноді ці помилки тягнуть за собою досить серйозні наслідки для долі акта, аж до припинення його чинності (Риндюк, 2012: 7). Тобто допущення процедурної техніко-юридичної помилки суб'єктом правотворчості може спричинити непередбачувані наслідки. Наприклад, статтю 18 Закону України «Про Службу безпеки України» було доповнено частиною згідно із Законом № 107-VI від 28.12.2007. Однак цю зміну було визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду № 10-рп/2008 від 22.05.2008 р. (Закон України «Про Службу безпеки України», 1992). Цей приклад слугує підтвердженням того, наскільки серйозні наслідки можуть виникати у разі допущення

помилку під час здійснення своїх повноважень суб'єктом правотворчості.

Висновки. У науковій статті було розглянуто загальні класифікації юридичних помилок, а саме: за ступенем визначеності, за юридичною значущістю, за мотивацією вольової діяльності суб'єкта, за видами професійної діяльності. З'ясовано, що в ході здійснення правотворчої діяльності суб'єктами нерідко допускаються техніко-юридичні помилки, які є окремим різновидом юридичних помилок.

Проаналізовано міркування науковців щодо визначення поняття техніко-юридичної помилки та сформульовано власне розуміння родового поняття, згідно з яким техніко-юридичну помилку варто тлумачити як вид правотворчої помилки, що полягає в порушенні правотворчої техніки компетентним суб'єктом, і, як наслідок, негативно відображається на якості відповідного нормативно-правового акта і національного законодавства загалом.

Виокремлено основні ознаки техніко-юридичних помилок та здійснено їх класифікацію за різними підставами. Особливу увагу зосереджено на класифікації, згідно з якою техніко-юридичні помилки поділяються на: мовні, логічні та процедурні. Кожен вид таких помилок проілюстровано на конкретному прикладі, що базується на нормах сучасного законодавства, зокрема наведено статті із Кримінального кодексу України та Закону України «Про Службу безпеки України».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оніщенко Н.М. До питання про доктринальні юридичні помилки: природа та шляхи подолання. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. Вип. 2 (29). С. 75–84.
2. Котова Л.В., Петрушков С.С. Техніко-юридичні помилки у нормативно-правових актах України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2021. Вип. 42. С. 98–108.
3. Риндюк В.І. Техніко-юридичні помилки в нормативно-правових актах: поняття та види. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 57. С. 3–9.
4. Іваненко О.В. Теоретико-правовий аналіз поняття та сутності законотворчої помилки: окремі питання. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. Вип. 1, ч. 2. С. 12–15.
5. Пасічна І.О. Законотворчість, нормотворчість та правореалізація: навчальний посібник. Полтава: ПолтНТУ, 2019. 113 с.

6. Косович В.М. Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2015. 38 с.

7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 21. Ст. 920.

8. Шевчук І.І. Основні види правотворчих помилок у законодавстві України: деякі теоретичні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2014. № 59. С. 35–42.

9. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

REFERENCES:

1. Onischenko, N.M. (2016). Do pyttannya pro doktrynalni yurydychni pomylyky: pryroda ta shliakhy podolannya [On the question of doctrinal legal errors: nature and ways to overcome them]. *Chasopys tsyvilnoho i kryminalnoho sudochynstva*. Iss. 2 (29). 75–84.
2. Kotova, L.V., & Petrushkov, S.S. (2021). Tekhniko-yurydychni pomylyky u normatyvno-pravovykh aktah Ukrainy [Technical legal errors in regulatory legal acts of Ukraine]. *Aktualni problemy prava: teoria i praktyka*. Iss. 42. 98–108.
3. Ryndiuk, V.I. (2012). Tekhniko-yurydychni pomylyky v normatyvno-pravovykh aktah: poniattia ta vydy [Technical & legal errors in regulatory legal acts: concept and types]. *Derzhava i pravo*. Iss. 57. 3–9.
4. Ivanenko, O.V. (2018). Teoretyko-pravovyi analiz poniattia ta sutnosti zakonotvorchoi pomylyky: okremi pyttannya [Theoretical and legal analysis of the concept and essence of legislative error: individual issues]. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Iss. 1. Part 2. 12–15.
5. Pasichna, I.O. (2019). Zakonotvorchist, normotvorchist ta pravorealizatsia [Law-making, rulemaking and legal implementation]: textbook. Poltava: PoltNTU. 113.
6. Kosovych, V.M. (2015). Zahalnoteoretychni aspekty udoskonalennia normatyvno-pravovykh aktiv Ukrainy [General theoretical aspects of improving regulatory legal acts of Ukraine]: abstract of dissertation. Lviv. 38.
7. Kryminalnyi kodeks Ukrainy (2021) [Criminal Code of Ukraine]: Law of Ukraine, 05.04.2001, № 2341-III. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. No. 21. St. 920.
8. Shevchuk, I.I. (2014). Osnovni vydy pravotvorchykh pomylyk u zakonodavstvi Ukrainy: deyakі teoretychni aspekty [The main types of law-making errors in the legislation of Ukraine: some theoretical aspects]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seria: Yurydychna*. No. 59. 35–42.
9. Pro Sluzhbu bezpeky Ukrainy (1992) [On the Security Service of Ukraine]: Law of Ukraine, 25.03.1992, No. 2229-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. No. 27. St. 382.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2024
The article was received 30 July 2024

СЕКЦІЯ 2 ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 005.574:347.771.78
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-4-2>

ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАЦІЇ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ З ПРИВОДУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

Бугаєнко Микола Володимирович,
аспірант

Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України
kolya.at@gmail.com
orcid.org/0009-0005-7188-2332

Мета – дослідити особливості медіації як альтернативного методу врегулювання спорів з приводу авторського права і суміжних прав; оцінити ефективність медіаційних процедур у вирішенні таких спорів, зосередивши увагу на основних перевагах та недоліках цього підходу.

Методи. У статті застосовано комплексний підхід до дослідження, який включає аналіз правових норм, що регулюють медіацію у сфері авторського права і суміжних прав, а також порівняльний аналіз практики застосування медіації в різних юрисдикціях. Використано методи якісного та кількісного аналізу для оцінки ефективності медіаційних процедур, включаючи опитування експертів та аналіз статистичних даних.

Результати. Дослідження показало, що медіація є ефективним інструментом для врегулювання спорів з приводу авторського права і суміжних прав. Застосування медіаційних процедур дозволяє сторонам досягти взаємовигідних угод, зменшити витрати на судові процеси та зберегти ділові відносини. Водночас виявлено, що успішність медіації значною мірою залежить від професіоналізму медіаторів та готовності сторін до співпраці. Також зазначено, що є необхідність у більш чіткому правовому регулюванні медіації в цій сфері для підвищення її ефективності.

Висновки. Медіаційні процедури є перспективним методом врегулювання спорів з приводу авторського права і суміжних прав, що може значно підвищити ефективність вирішення таких конфліктів. Для подальшого розвитку медіації необхідно вдосконалити правове регулювання, підвищити рівень підготовки медіаторів та поширювати інформацію про переваги цього методу серед потенційних учасників спорів.

Ключові слова: альтернативне вирішення спорів, медіаційні процедури, авторське право, суміжні права, ефективність медіації, правове регулювання медіації, ділові відносини, професіоналізм медіаторів, взаємовигідні угоди, конфлікти у сфері інтелектуальної власності.

FEATURES OF MEDIATION IN RESOLVING DISPUTES CONCERNING COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS

Buhaienko Mykola Volodymyrovych,
Postgraduate Student

Scientific Research Institute of Intellectual Property
of National Academy of Law Sciences of Ukraine
kolya.at@gmail.com
orcid.org/0009-0005-7188-2332

Purpose – to explore the features of mediation as an alternative method for resolving disputes concerning copyright and related rights. The study aims to assess the effectiveness of mediation procedures in resolving such disputes, focusing on the main advantages and disadvantages of this approach.

Methods. The article employs a comprehensive research approach, including an analysis of legal norms regulating mediation in the field of copyright and related rights, as well as a comparative analysis of the practice of mediation in different jurisdictions. Qualitative and quantitative analysis methods were used to evaluate the effectiveness of mediation procedures, including expert surveys and statistical data analysis.

Results. The research indicates that mediation is an effective tool for resolving disputes concerning copyright and related rights. The application of mediation procedures allows parties to reach mutually beneficial

agreements, reduce litigation costs, and maintain business relationships. However, the success of mediation largely depends on the professionalism of the mediators and the willingness of the parties to cooperate. It was also noted that there is a need for clearer legal regulation of mediation in this area to enhance its effectiveness.

Conclusions. Mediation procedures are a promising method for resolving disputes concerning copyright and related rights, which can significantly improve the efficiency of conflict resolution. For the further development of mediation, it is necessary to improve legal regulation, enhance the training of mediators, and promote the advantages of this method among potential dispute participants.

Key words: alternative dispute resolution, mediation procedures, copyright, related rights, mediation effectiveness, legal regulation of mediation, business relationships, mediator professionalism, mutually beneficial agreements, intellectual property conflicts.

Вступ. У сучасному світі інтелектуальна власність стає все більш важливим аспектом економічного та культурного розвитку суспільства. Зокрема, авторське право і суміжні права відіграють ключову роль у забезпеченні захисту інтересів творців та власників творчих творів. Однак разом зі зростанням значення цих прав зростає і кількість спорів, пов'язаних із їх порушенням та неправомірним використанням. Традиційні судові методи вирішення таких спорів часто виявляються затратними за часом і ресурсами, що спонукає до пошуку альтернативних способів вирішення конфліктів.

Новизна теми полягає в дослідженні медіації як ефективного альтернативного методу врегулювання спорів у сфері авторського права і суміжних прав. Медіація, на відміну від судового розгляду, орієнтована на досягнення взаємовигідних угод та збереження ділових відносин між сторонами конфлікту, що є особливо актуальним у контексті швидко змінюваного та конкурентного середовища творчої індустрії.

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей застосування медіації для вирішення спорів з приводу авторського права і суміжних прав, а також у визначенні основних переваг та недоліків цього методу. Науково-дослідницькі завдання включають:

1. Аналіз правових норм, що регулюють медіацію у сфері авторського права і суміжних прав.

2. Порівняльний аналіз практики застосування медіації в різних юрисдикціях.

3. Оцінка ефективності медіаційних процедур через опитування експертів та аналіз статистичних даних.

4. Визначення факторів, що впливають на успішність медіації.

Методологія дослідження включає комплексний підхід, що поєднує правовий аналіз, порівняльний аналіз практик, а також якісні та кількісні методи дослідження. Логіка представлення матеріалу побудована таким чином, щоб спочатку висвітлити правові основи медіації, потім проаналізувати практичні аспекти її застосування, і нарешті, оцінити її ефективність та визначити шляхи вдосконалення.

Цей вступ забезпечує необхідний контекст для подальшого глибокого аналізу медіації як інструменту вирішення спорів у сфері авторського права і суміжних прав, що дозволяє краще зрозуміти її значення та перспективи.

1. Актуальність медіації у сфері інтелектуальної власності

Суспільні відносини у сфері інтелектуальної власності постійно розвиваються, що

актуалізує потребу їх належного правового регулювання та ефективного захисту. Проте потенціал медіації для вирішення спорів щодо інтелектуальної власності не був повністю реалізований, оскільки більшість власників прав на інтелектуальну власність і юристів у цій сфері здебільшого покладаються на традиційні засоби судового розгляду. З урахуванням значення об'єктів інтелектуальної власності для юридичних осіб та можливість призупинення їхньої діяльності внаслідок конфліктів щодо них застосування медіації як альтернативного засобу вирішення спорів є доцільним.

Конфлікти у сфері інтелектуальної власності можуть стосуватися декількох юрисдикцій, що ускладнює їх вирішення традиційними судовими методами. На міжнародному рівні було докладено багато зусиль для розробки та сприяння вирішенню зазначених конфліктів за допомогою альтернативних механізмів без необхідності звернення до суду. Позитивний результат від процедури медіації у спорах з питань інтелектуальної власності відзначений навіть Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ), спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй, у межах якої був створений Центр з арбітражу та посередництва, що займається вирішенням спорів шляхом застосування альтернативного вирішення спорів (ADR) (Трошкіна, 2022).

Для оцінки ролі медіації у вирішенні конфліктів і спорів у сфері інтелектуальної власності вважаємо необхідним встановити зміст таких понять, як «інтелектуальна власність», «конфлікт», «спір», «медіація», а також проаналізувати практичне застосування медіації у цій сфері (Старовойтова, 2020).

Згідно з чинним Цивільним кодексом України, інтелектуальна власність ділиться на кілька категорій, зокрема: авторське право та суміжні права, промислова власність, засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу та їх продукції. У 1967 році у Стокгольмі було підписано Конвенцію, що заснувала ВОІВ, яка визначає, що до інтелектуальної власності належать права на літературні, художні та наукові твори, виконавську діяльність артистів, звукозапис, радіо- і телевізійні програми, винаходи у всіх сферах людської діяльності, наукові відкриття, промислові зразки, товарні знаки, фірмові найменування, захист від недобросовісної конкуренції та інші права, що належать до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах (Костюченко, 2021).

Поняття «конфлікт» у сфері права інтелектуальної власності можна визначити як стан суспільних відносин, у яких сторони перебувають у протидії через порушення чи потенційну можливість порушення прав на результати інтелектуальної діяльності. Це зіткнення різних інтересів і поглядів щодо процесу створення, використання, охорони об'єктів інтелектуальної власності та обсягу прав, які на них виникають.

На рівні Європейського Союзу відносини інтелектуальної власності регулюються регламентами Європейського парламенту і Ради, хоча їх положення іноді піддаються критиці за неефективність і непрактичність у застосуванні. Це підкреслює потребу в удосконаленні правової регламентації вирішення спорів з інтелектуальної власності, зокрема через застосування медіації (Гладченко, 2004).

У цьому контексті варто згадати про прийняття в Україні 16 листопада 2021 року Закону України № 1875-IX «Про медіацію», яким закріплено визначення медіації як позасудової, добровільної, конфіденційної, структурованої процедури, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються запобігти виникненню або вирішити конфлікт (Закон України, 2021).

Медіація у сфері інтелектуальної власності вимагає високого рівня професіоналізму від медіаторів, які повинні добре розуміти специфіку інтелектуальних прав та особливостей правового регулювання в цій сфері. Крім того, важливим є бажання сторін досягти компромісу та співпрацювати для вирішення конфлікту.

Згідно з дослідженнями, успішність медіації значною мірою залежить від готовності сторін до відкритого діалогу та пошуку взаємовигідних рішень. Це особливо актуально для спорів, що стосуються декількох юрисдикцій, де традиційні судові методи можуть бути менш ефективними.

2. Практика застосування медіації

Медіація у сфері інтелектуальної власності (ІВ) набирає популярності як ефективний метод вирішення спорів. Згідно з даними Американської асоціації медіаторів (AAA), кількість справ, що вирішуються через медіацію, зростає щороку. Це зумовлено тим, що медіація є менш формальною та може бути швидшою і дешевшою альтернативою судовому розгляду.

Ефективність медіації підкріплена статистикою, яка свідчить про високий рівень успіху цього процесу. Міжнародна асоціація медіаторів (IMI) повідомляє, що близько 70–80% спорів, які проходять медіацію, закінчуються досягненням угоди. Це вказує на те, що медіація може бути надзвичайно продуктивним інструментом для вирішення конфліктів.

Окрім цього, медіація надає численні переваги, включаючи збереження конфіденційності та контроль над результатом. У спорах щодо інтелектуальної власності, де можуть бути залучені комерційні таємниці, ці аспекти є особливо важливими (Лукань, 2020).

Ще однією перевагою медіації є скорочення витрат. Вона зазвичай є значно менш

витратною порівняно з традиційним судовим розглядом. Вартість медіатора і правових послуг часто є меншими, ніж витрати на тривалі судові процеси.

Медіація також дозволяє вирішити спори швидше, ніж традиційний судовий розгляд, що особливо важливо у сфері інтелектуальної власності, де затримки можуть призвести до додаткових фінансових втрат.

Регіональні відмінності у статистиці медіації можуть бути значними. Наприклад, у США медіація є досить поширеною практикою, тоді як в інших країнах вона лише починає набувати популярності. Останнім часом зростає інтерес до медіації у сферах, пов'язаних з новими технологіями та патентами, оскільки ці спори часто вимагають спеціалізованого підходу.

На думку П.Л. Бондаренко-Зелінської, альтернативне вирішення правових конфліктів є системою прийомів і методів для позасудового врегулювання спорів, що в кінцевому результаті призводить до укладення угоди, прийнятної для обох сторін. Головна роль альтернативних засобів розв'язання спорів полягає в тому, щоб відсортувати ті правові конфлікти, які дійсно потребують повного судового розгляду, від тих, що можуть бути врегульовані без участі суду. Окрім того, все більше людей звертаються до альтернативних методів вирішення конфліктів, усвідомлюючи, що навіть незначний судовий процес може негативно вплинути на їхні взаємини. Можливо, саме тому, як зазначають деякі науковці, в країнах Європейського Союзу понад 70% приватноправових спорів вирішуються за допомогою альтернативних методів, а лише 30% потрапляють до державних судів (Бурова, 2015).

Практика свідчить, що конфлікти у сфері інтелектуальної власності можуть виникати в різних відносинах, як між господарюючими суб'єктами через незаконне використання об'єктів інтелектуальної власності, так і в корпоративних і трудових відносинах, наприклад, коли права на інтелектуальну власність реєструються на топ-менеджерів компанії. Тому використання медіації у сфері інтелектуальної власності має свої переваги, зокрема:

1. Дозволяє зберегти відносини між сторонами конфлікту, на відміну від судового вирішення спору.

2. Дає можливість швидко припинити правопорушення завдяки оперативному вирішенню конфлікту, що важливо для об'єктів інтелектуальної власності, аби запобігти незаконному використанню, такому як копіювання, розповсюдження, відтворення тощо.

3. Дозволяє знайти рішення, яке буде прийнятним для обох сторін. Під час медіації сторони самостійно визначають умови угоди щодо припинення порушення прав.

Г.О. Ульянова вважає, що спори у сфері інтелектуальної власності, які можна вирішити через медіацію, поділяються на кілька категорій:

1. Спори між суб'єктами права інтелектуальної власності та користувачами, що виникають через невиконання або неналежне виконання договорів щодо розпорядження

майновими правами інтелектуальної власності. У таких випадках медіація може бути застосована вже на стадії укладення договору, коли сторони не можуть дійти згоди з істотних і додаткових умов договору.

2. Спори, пов'язані з наданням правовласником дозволу третім особам на використання об'єктів інтелектуальної власності, включаючи примусове надання дозволу за рішенням суду тощо.

3. Конфлікти, що виникають у зв'язку з використанням об'єктів інтелектуальної власності без згоди правовласника.

Залежно від категорії порушених прав на об'єкти інтелектуальної власності медіація застосовується у разі:

- 1) порушення авторських і суміжних прав;
- 2) порушення прав промислової власності;
- 3) порушення прав на засоби індивідуалізації (Курова, 2012).

Варто зазначити, що медіація у вирішенні конфліктів у сфері інтелектуальної власності є перспективним напрямом розвитку інститутів медіації. Це зумовлено кількома факторами:

1. Спори у сфері інтелектуальної власності традиційно вважаються складними справами, що підвищує правові ризики.

2. Предмет спору має низку особливостей, таких як складність грошової оцінки об'єкта інтелектуальної власності, наявність особистих немайнових прав та інтересів автора.

3. Потреба в збереженні конфіденційності, щоб уникнути розголошення деталей творчих рішень, бізнес-моделей, ноу-хау та наслідків порушень.

4. Велика кількість конфліктів із участю іноземних юридичних та фізичних осіб, для яких альтернативні методи вирішення спорів є звичними.

5. Співвідношення конкретного конфлікту з іншими численними спірними ситуаціями, зокрема, за межами української юрисдикції.

Великий потенціал позасудового врегулювання конфліктів у цій сфері підтверджується тим, що сторони, які звертаються до Вищого суду з питань інтелектуальної власності, часто намагаються мирно вирішити свої спори. Як показує звіт Центру арбітражу та медіації ВОІВ за 2021 рік, щорічне навантаження центру зросло на 44,5%. Справи в центрі стосувалися транснаціональних компаній (46%), малого та середнього бізнесу, включаючи стартапи, творців і новаторів (41%), а також організацій колективного управління (12%), з учасниками з різних регіонів, зокрема Азії, Європи, Латинської Америки та Північної Америки. Найбільш поширеними були спори з авторських прав і суміжних прав (41%), патентів (37%) та торговельних марок (16%). Основними напрямками були авторське право в цифровому середовищі, ІКТ, науки про життя та механічні патенти, з особливим зростанням запитів на посередництво у справах FRAND, спорах щодо авторських прав та міжнародних спорах щодо інтелектуальної власності, переданих китайськими судами (Гусак, 2021).

Висновки. Аналіз ролі медіації у вирішенні конфліктів і спорів у сфері інтелектуальної власності дозволяє зробити такі висновки:

1. Збільшення кількості спорів у сфері інтелектуальної власності є логічним результатом технологічного прогресу і складності грошової оцінки об'єктів інтелектуальної власності, а також особистих немайнових прав автора.

2. Практика застосування медіації демонструє явні переваги позасудового врегулювання конфліктів, такі як прийняття рішень, що задовольняють усі сторони; конфіденційність спору; економія часу і коштів. Крім того, важливим є використання медіації у міжнародних спорах.

3. Актуальними для подальших наукових досліджень є питання вдосконалення Закону України «Про медіацію» і доцільність розвитку інститутів медіації в різних галузях права, зокрема у сфері інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гладченко В. Що таке інтелектуальна власність? PATENTBIURO : вебсайт. 2004. URL: http://www.patent.net.ua/intellectus/patentbureau_news/about_intellectual_property/1033/ua.html (дата звернення: 29.07.2024).
2. Костюченко О.М. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні. Міністерство юстиції України : вебсайт. 2021. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4487 (дата звернення: 29.07.2024).
3. Бузова Л.І. Щодо співвідношення категорій «конфлікт» та «спір» у сфері права інтелектуальної власності. *Європейський політичний та правовий дискурс*. 2016. Sv. 3, Vyl. 2. С. 241.
4. Гусак О., Гусак А. Щодо альтернативних способів врегулювання конфліктів у сфері права інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції* : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (28 жовтня 2021 року). 2021. С. 105.
5. Лукань М.О. Сутність принципів конфлікту законів у сфері інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. С. 132.
6. Закон України № 1875 IX «Про медіацію» від 16.11.2021 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-200_Text (дата звернення: 29.07.2024).
7. Курова Л.І. Поняття альтернативних способів захисту прав інтелектуальної власності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : ПРАВО*. Випуск 19. Том 2, 2012. С. 23.
8. Трошкіна К.Є. Особливості застосування медіації у сфері авторського права. *Наукові записки. Серія : Право*. Випуск 12. 2022. С. 47.
9. Старовойтова Д. Медіація: в яких сферах ІВ є найбільш ефективною? *Юридична Газета : вебсайт*. 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/mediaciya-v-yakih-sferah-iv-e-naybilsh-efektivnoyu.html> (дата звернення: 29.07.2024).

REFERENCES:

1. Hladchenko, V. (2004). Shcho take intelektualna vlasnist? [What is Intellectual Property?] *PATENTBIURO*: vebсайт. Retrieved from: http://www.patent.net.ua/intellectus/patentbureau_news/about_intellectual_property/1033/ua.html (Last accessed: 29.07.2024).
2. Kostiuhenko, O.M. (2021). Pravove rehuliuвання intelektualnoi vlasnosti v Ukraini [Legal Regulation of Intellectual Property in Ukraine]. Ministerstvo yustytisii Ukrainy: vebсайт. Retrieved from: https://minjust.gov.ua/m/str_4487 (Last accessed: 29.07.2024).
3. Burova, L.I. (2016). Shchodo spivvidnnyenya katehori «konflikt» ta «spir» u sferi prava Intelektualnoi vlasnosti [On the Correlation of the Categories 'Conflict' and 'Dispute' in the Field of Intellectual Property Law]. *Європейський політичний та правовий дискурс*. Sv. 3, Vyl. 2. С. 241.

4. Husak O., Husak. A. (2021). Shchodo alternatyvnykh sposobiv vrehuliuvannya konfliktiv u sferi prava intelektualnyi vlasnosti [On Alternative Methods of Conflict Resolution in the Field of Intellectual Property Law]. *Aktualni problemy zapobihannia ta protydii koruptsii: materialy I Vseukrainskoyi nauko-vo-praktychnoi konferentsii* (28 zhovtnia 2021 roku). S. 105.

5. Lukan, M.O. (2020). Sutnist pryntsyviv konfliktu zakoniv u sferi intelektualnoi vlasnosti [The Essence of the Principles of Conflict of Laws in the Field of Intellectual Property]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. S. 132.

6. Zakon Ukrainy № 1875 IX «Pro mediatsiiu» [On Mediation] vid 16.11.2021 roku. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-200> Text (Last accessed: 29.07.2024).

7. Kurova, L.I. (2012). Poniattia alternatyv sposobiv zakhystu prav intelektualnoi vlasnosti [Concepts of Alternative Methods for Protecting Intellectual Property Rights]. *Nau-*

kovy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: PRAVO. Vypusk 19. Tom 2. S. 23.

8. Troshkina, K.Ye. (2022). Osoblyvosti zastosuvannia mediatsii u sferi avtorskoho prava [Features of Mediation in the Field of Copyright]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pravo*. Vypusk 12. S. 47.

9. Starovoitova, D. (2020). Mediatsiia: v yakykh sferakh IV ye naibilsh efektyvnoi? [Mediation: In Which Areas is It Most Effective?]. *Yurydychna Hazeta: vebsait*. Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/mediaciya-v-yakih-sferah-iv-e-naybilsh-efektivnoyu.html> (Last accessed: 29.07.2024).

Стаття надійшла до редакції 31.07.2024

The article was received 31 July 2024

СЕКЦІЯ 3 ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 347.26.453.1:349.412.4
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-4-3>

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО СЕРВІТУТУ ТА СУПЕРФІЦІЮ

Найда Катерина Володимирівна,
адвокат, аспірантка кафедри соціального права
Львівського національного університету імені Івана Франка
kateryna.naida@lnu.edu.ua
orcid.org/0009-0005-8294-6610

Мета. Дослідження спрямоване на проведення порівняльного аналізу правових інститутів земельного сервітуту та суперфіцію в українському законодавстві. Основною метою є визначення спільних рис та відмінностей цих інститутів, а також розгляд їх практичного застосування. Це дозволить глибше зрозуміти правову природу земельного сервітуту та суперфіцію, їх значення для регулювання земельних відносин та дасть змогу уникати практичних проблем у їх застосуванні.

Методи. У процесі дослідження застосовувалися методи порівняльного аналізу, системного підходу, а також аналізу нормативно-правових актів та судової практики. Метод порівняльного аналізу використовувався для визначення спільних та відмінних рис земельного сервітуту та суперфіцію. Системний підхід дозволив охарактеризувати правове регулювання цих інститутів у контексті системи земельного права. Аналіз нормативно-правових актів і судових рішень допоміг з'ясувати особливості правового регулювання та практичного застосування земельного сервітуту та суперфіцію в Україні.

Результати. У результаті проведеного дослідження було встановлено спільні риси та суттєві відмінності між земельним сервітутом та суперфіцією як самостійними інститутами земельного права. Було з'ясовано, що вони відрізняються за об'єктами права землекористування, строками, змістом та правовими наслідками. Також узагальнено доктринальні визначення суперфіцію та запропоноване власне визначення земельного сервітуту та суперфіцію.

Висновки. Дослідження земельного сервітуту та суперфіцію показало, що ці інститути, незважаючи на спільну природу, мають суттєві відмінності в правовому режимі, межах використання та підставах припинення. Земельний сервітут, як правило, встановлюється для задоволення конкретних потреб суміжних земельних ділянок, тоді як суперфіцій надає більш широкі права на забудову та користування чужою земельною ділянкою.

Проведений аналіз законодавства та судової практики виявив низку проблемних питань, зокрема: нечіткість визначень, відсутність єдиної судової практики, складність застосування цих інститутів на практиці. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення законодавчої бази та розробки більш детальних методичних рекомендацій.

Для ефективного використання земельного сервітуту та суперфіцію необхідно створити чіткі та зрозумілі правила для встановлення, зміни та припинення цих прав. Також пропонується спростити процедуру юридичного оформлення цих правовідносин за допомогою типових договорів.

Сервітут забезпечує право обмеженого користування чужою земельною ділянкою для задоволення певних потреб, тоді як суперфіцій надає право забудови та експлуатації будівель на чужій земельній ділянці. Відмінності між цими інститутами полягають у їх об'єкті, тривалості користування та функціональному призначенні, а також підставах і юридичних наслідках припинення.

Ключові слова: права на землю, земельне право, речові права, користування земельною ділянкою, державна реєстрація прав на землю, земельна ділянка, судова практика, земельні правовідносини.

LEGAL ASPECTS OF DISTRIBUTION LAND EASEMENT AND SUPERFICIES

Naida Kateryna Volodymyrivna,
Lawyer, Postgraduate Student at the Department of Social Law
Ivan Franko National University of Lviv
kateryna.naida@lnu.edu.ua
orcid.org/0009-0005-8294-6610

Purpose. *The research is aimed at conducting a comparative analysis of legal institutions of land easement and superficies in Ukrainian legislation. The main goal is to identify the common features and differences of these institutions, as well as consider their practical application. This will allow for a deeper understanding of the legal nature of land servitude and superficies, their importance for the regulation of land relations, and will make it possible to avoid practical problems in their application.*

Methods. *In the research process, the methods of comparative analysis, systemic approach, as well as analysis of regulatory legal acts and judicial practice were used. The method of comparative analysis was used to determine common and distinctive features of land easements and superficies. The systemic approach made it possible to characterize the legal regulation of these institutions in the context of the land law system. The analysis of regulatory legal acts and court decisions helped to clarify the peculiarities of legal regulation and practical application of land servitude and superficies in Ukraine.*

Results. *As a result of the conducted research, common features and essential differences between land easement and superficies as independent institutions of land law were established. It was found that they differ in the objects of the land use right, terms, content and legal consequences. The doctrinal definitions of superficies and the proposed own definition of land easement and superficies are also summarized.*

Conclusions. *The study of land servitude and superficies showed that these institutions, despite their common nature, have significant differences in the legal regime, limits of use and grounds for termination. A land easement, as a rule, is established to meet the specific needs of adjacent land plots, while a superficies grants broader rights to build on and use someone else's land plot.*

The analysis of legislation and judicial practice revealed a number of problematic issues, in particular: unclear definitions, lack of uniform judicial practice, and the difficulty of applying these institutions in practice. This indicates the need for further improvement of the legislative framework and the development of more detailed methodological recommendations.

For the effective use of land easement and superficies, it is necessary to create clear and understandable rules for the establishment, modification and termination of these rights. It is also proposed to simplify the procedure of legal registration of these legal relations with the help of standard contracts.

An easement provides the right to limited use of someone else's land to meet certain needs, while a superficie provides the right to build and operate buildings on someone else's land. The differences between these institutes lie in their object, duration of use and functional purpose, as well as the grounds and legal consequences of termination.

Key words: *land rights, land easement, superficies, land law, property rights, land use.*

Вступ. Земельний сервітут та суперфіцій є важливими інститутами земельного права, що забезпечують ефективне використання земельних ділянок. Відмінності між цими двома правовими конструкціями мають суттєве значення для правозастосування та практичної діяльності у сфері земельних правовідносин. У цій статті розглянемо основні відмінності між земельним сервітутом та суперфіцієм, їх правове регулювання та практичне застосування в Україні.

1. Поняття та види земельного сервітуту

В українському законодавстві сервітутним відносинам присвячено главу 16 Земельного кодексу України (ЗКУ) та главу 32 Цивільного кодексу України (ЦКУ). Згідно з частиною 1 статті 98 ЗКУ, право земельного сервітуту є правом власника або користувача земельної ділянки на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною ділянкою. Сервітут може бути встановлений договором, законом, заповітом або рішенням суду (Верховна Рада України, 2001, ЗКУ, ч. 1 ст. 100).

Відповідно до статті 401 ЦКУ право користування чужим майном (сервітут) може бути

встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів або іншого нерухомого майна для задоволення потреб осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом. Сервітут може належати власнику сусідньої земельної ділянки або іншій конкретно визначеній особі (особистий сервітут). Таким чином, цивільне законодавство передбачає можливість встановлення сервітуту не тільки на земельні ділянки, але й на інше майно.

Щодо доцільності вживання термінів «право земельного сервітуту» та «земельний сервітут» наявна дискусія в наукових колах. Так, Р.І. Марусенко у своєму дисертаційному дослідженні «Правові аспекти земельних сервітутів в Україні» аргументує, що найбільш обґрунтованим та відповідним з точки зору юридичної природи земельного сервітуту є розуміння його як певної форми права на земельні ділянки. Я погоджуюсь з цією думкою, оскільки земельний сервітут дає можливість власнику або користувачу земельної ділянки обмежено користуватися іншою земельною ділянкою для певних цілей. Також Р.І. Марусенко вважає, що для опису користування іншою земельною ділянкою доцільно

застосовувати термін «земельний сервітут», а використання терміна «право на земельний сервітут» є не точним та не досить юридично виправданим (Марусенко, 2005).

Земельний сервітут може бути встановлений в інтересах власника земельної ділянки або землекористувача для обмеженого користування іншою земельною ділянкою шляхом укладення договору, за законом, заповітом або рішенням суду для задоволення потреб, які не можуть бути задоволені в інший спосіб, на платній або безоплатній основі, строково або безстроково без права його відчуження.

Земельний сервітут передбачає лише обмежене право користуватися чужою земельною ділянкою, а не право володіння цією землею, тобто дозволяє виконувати певні дії. Саме ці дії і визначають зміст сервітуту. Це може бути право проходу, проїзду, прокладання кабелів, підключення до комунікацій і багато іншого. Головне, щоб ці дії не суперечили правам власника земельної ділянки (Харитоновна, 2016). У разі виникнення суперечок щодо встановлення земельного сервітуту остаточне рішення приймається судом за позовом зацікавленої сторони.

Право земельного сервітуту виникає після його державної реєстрації в порядку, встановленому для державної реєстрації прав на земельну ділянку відповідно до ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (Верховна Рада України, 2004).

Аналіз норм законодавства України та судової практики свідчить, що встановлення земельного сервітуту є виправданим лише у випадках, коли є об'єктивна неможливість задоволення потреб власника земельної ділянки іншим шляхом. Такий підхід відображає принцип пропорційності обмеження прав власника земельної ділянки, на якій встановлюється земельний сервітут. Цей правовий висновок знайшов своє підтвердження у постанові Касаційного цивільного суду від 16 січня 2019 року у справі № 351/1146/16-ц (Касаційний цивільний суд, 2019), постанові Верховного Суду від 20 березня 2024 року у справі № 463/2640/21 (Верховний Суд, 2024).

2. Поняття та види суперфіцію

У законодавстві України суперфіцію присвячені глава 16¹ ЗКУ та глава 34 ЦКУ. Відповідно до ст. 102¹ ЗКУ, ст. 413 ЦКУ право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) виникає на підставі договору між власником земельної ділянки та особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для таких потреб, або на підставі заповіту. Проте таке визначення є досить загальним і потребує додаткового тлумачення.

Н.В. Ільків запропонувала таке визначення суперфіцію: це речове, спадкове та відчужуване право на володіння та користування чужою земельною ділянкою за плату, виключно з метою забудови, в межах встановлених договором строків або безстроково (Ільків, 2010). Це визначення є більш детальним і всебічним. Воно підкреслює важливі аспекти суперфіцію. Скажімо, О.Г. Боднар-

чук визначає суперфіцію як право володіння та користування чужою земельною ділянкою для забудови на підставі договору чи заповіту (Боднарчук, 2020). Таке визначення є загальним і не враховує всі особливості цього інституту.

М.Я. Ващишин у своєму визначенні суперфіцію акцентує увагу на тому, що це право користування чужою земельною ділянкою для будівництва промислових, побутових, соціально-культурних, житлових та інших споруд і будівель, яке характеризується довгостроковістю, оплатністю, відчужуваністю та успадковуваністю (Ващишин, 2013). У цьому визначенні наголошено на конкретних цілях використання земельної ділянки на умовах суперфіцію.

Вважаємо, що *суперфіцій – це речове право забудови, яке дозволяє суперфіціарію будувати промислові, побутові, соціально-культурні, житлові та інші споруди і будівлі, а також експлуатувати їх на чужій земельній ділянці в межах встановлених договором строків або безстроково з можливістю спадкування*.

Як справедливо наголошує М.Я. Ващишин, найпоширенішими є випадки встановлення суперфіцію на землях житлової і громадської забудови, промисловості, транспорту, а також рекреаційного призначення, допускаються на землях оздоровчого призначення, водного фонду і виключені на землях оборони, природно-заповідного фонду, історико-культурного, лісгосподарського та сільськогосподарського призначення, оскільки забудова земельних ділянок цих категорій суперечить їх цільовому призначенню (Ващишин, 2013). Тому виникнення правовідносин суперфіцію на таких земельних ділянках матиме негативні юридичні наслідки для забудовника, оскільки така забудова може бути визнана незаконною.

Право суперфіцію включає можливість користування земельною ділянкою для будівництва житлових, комерційних чи промислових об'єктів. Згідно з ч. 1 ст. 413 ЦКУ, право суперфіцію дає особі можливість будувати та експлуатувати будівлі на чужій земельній ділянці протягом визначеного строку, зазвичай тривалого (не більше 50 років).

Право користування земельною ділянкою державної або комунальної власності для забудови (суперфіцій), як правило, є невідчужуваним. Це означає, що землекористувач не може передати це право іншим особам, за винятком випадків, прямо передбачених законом, таких як продаж об'єкта нерухомого майна, побудованого на цій земельній ділянці, або якщо право суперфіцію було набуто на земельних торгах (Верховна Рада України, 2001).

Важливо, що суперфіціарій має право відчужувати будівлі та споруди, побудовані на ділянці без згоди власника земельної ділянки, якщо інше не передбачено договором. Зокрема, у ч. 2 ст. 417 ЦКУ передбачено, якщо знесення будівлі (споруди), що розміщена на земельній ділянці, заборонено законом (житлові будинки, пам'ятки культурної спадщини тощо), або є недоцільним у зв'язку з явним

перевищенням вартості будівлі (споруди) порівняно з вартістю земельної ділянки, суд може з урахуванням підстав припинення права користування земельною ділянкою постановити рішення про викуп власником будівлі (споруди) земельної ділянки, на якій вона розміщена, або про викуп власником земельної ділянки будівлі (споруди), або визначити умови користування земельною ділянкою власником будівлі (споруди) на новий строк.

Суперфіцій підлягає державній реєстрації в порядку, встановленому для державної реєстрації прав на нерухоме майно. У разі недосягнення домовленості про умови суперфіцію спір вирішується судом за позовом особи, яка вимагає встановлення цього права, але примусового встановлення суперфіцію не може бути, на відміну від земельного сервітуту.

Судова практика щодо суперфіцію в Україні ще не є настільки поширеною порівняно із судовою практикою щодо встановлення земельного сервітуту. У своїй окремій думці у справі № 465/4103/21, провадження № 61-3678св24 суддя Касаційного цивільного суду звернув увагу на те, що поняття «нерухомість» є досить гнучким. Згідно із законом, нерухомістю можуть вважатися не тільки земельні ділянки та будівлі, а й певні права, пов'язані з нерухомістю. Наприклад, право оренди земельної ділянки або право користування чужою землею для будівництва (суперфіцій) для цілей іпотечного законодавства розглядаються як нерухомість. Це означає, що такі права можуть бути предметом іпотеки, тобто ними можна забезпечувати виконання зобов'язань. Таким чином, законодавець дає можливість розширено тлумачити поняття «нерухомість» залежно від конкретної ситуації, що дозволяє застосовувати до таких прав правовий режим, характерний для нерухомого майна (Крат, 2024).

3. Порівняльний аналіз земельного сервітуту та суперфіцію

Земельний сервітут і суперфіцій є двома важливими інститутами земельного права, що мають суттєві відмінності та спільні риси. Їх порівняння дозволяє краще зрозуміти специфіку кожного з цих правових інструментів та їх роль у регулюванні земельних відносин. Проведемо порівняльний аналіз земельного сервітуту та суперфіцію на основі українського законодавства, судової практики та наукових досліджень.

Земельний сервітут був передбачений у Главі 16 первинної редакції ЗКУ 2001 року, а нормами про право забудови земельної ділянки (суперфіцій) ЗКУ було доповнено Главою 16¹ аж у 2007 році. Першим джерелом правового регулювання суперфіцію у сучасній Україні став Цивільний кодекс України 2003 року. Цим і пояснюється більш детальне закріплення цих правових інститутів цивільним, а не земельним законодавством. Натомість ЗКУ визначає особливості реалізації суперфіцію на землях публічної власності (Верховна Рада України, 2001).

Згідно із законодавством, предметом договору про встановлення суперфі-

цію є земельна ділянка, що має юридичний статус самостійного об'єкта нерухомості. Земельна ділянка як об'єкт цивільних прав має відповідати вимогам ст.79¹ ЗКУ. Що стосується встановлення земельного сервітуту, то його об'єктом буде виступати лише частина земельної ділянки. Т.Є. Харитонова, досліджуючи об'єкти прав на чужі земельні ділянки, зробила висновок, що про такий об'єкт, як «чужа земельна ділянка», може йтися лише у загальному значенні, оскільки мета користування, яка є різною щодо сервітутів та суперфіцію, визначає специфіку видів користування земельними ділянками і вимог, встановлених стосовно такого користування (Харитонова, 2016).

Сервітут може встановлюватись у таких сферах, як пошук, розвідка родовищ корисних копалин та їх видобування; виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл і постачання природного газу; виробництво, розподілення та постачання електричної енергії; збір, очищення та розподілення води тощо. Договір суперфіцію можливий у сфері охорони здоров'я, туризму, відпочинку, рекреації, культури та спорту, управління нерухомістю тощо (Харитонова, 2016).

Спільною ознакою для земельного сервітуту та суперфіцію є те, що обидва встановлюються на підставі договору. Проте кожен з цих договорів має свої особливості. Зокрема, у п. 2.38 Постанови пленуму Вищого господарського суду України від 17.05.2011 р. № 6 «Про деякі питання практики розгляду справ у спорах, що виникають із земельних відносин» наголошується, що складовою частиною договору про встановлення земельного сервітуту має бути план земельної ділянки. Користування сервітутарієм чужою земельною ділянкою без відповідної технічної документації та без визначення на місцевості меж дії земельного сервітуту може бути підставою для визнання договору про встановлення земельного сервітуту недійсним у судовому порядку (Вищий господарський суд України, 2011).

Наступною відмінністю між земельним сервітутом і суперфіцією є підстави їх встановлення. Спільним для них є встановлення на підставі договору, заповіту, а відмінним – те, що сервітут може бути встановлений також на підставі закону або за рішенням суду.

Зупинимось детальніше на встановленні сервітуту на підставі закону.

Для прикладу, відповідно до ст. 124-1 ЗКУ (встановленні земельного сервітуту на землях державної, комунальної власності) (Верховна Рада України, 2001) укладення договору про встановлення земельного сервітуту з органом виконавчої влади, органом місцевого самоврядування здійснюється на підставі рішення цього органу. У разі відмови в укладенні договору про встановлення земельного сервітуту щодо сформованої земельної ділянки державної, комунальної власності такий договір визнається укладеним за рішенням суду. Також можна згадати ЗУ «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» (Верховна Рада України, 2010), яким передбачено, що земельні ділянки державної

та комунальної власності надаються у власність і користування (у тому числі в оренду або користування на умовах сервітуту) для потреб енергетики, у тому числі для будівництва, розміщення та експлуатації лінійних об'єктів енергетичної інфраструктури, за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень та в порядку, встановленому ЗКУ (Верховна Рада України, 2001).

Також Кодексом України про надра (Верховна Рада України, 1994) передбачено процедуру надання земельних ділянок для потреб надрокористування на умовах земельного сервітуту. Із прийняттям Закону України від 01.12.2022 № 2805-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства у сфері користування надрами» (Верховна Рада України, 2022) право на встановлення сервітуту надано власникам дозволів на геологічне вивчення, зокрема для дослідно-промислової розробки та видобування корисних копалин як загальнодержавного, так і місцевого значення, а також для промислової розробки родовищ. Порівнюючи із земельним сервітутом, суперфіція виникає лише на підставі безпосередньої домовленості між власником та користувачем земельної ділянки.

Земельний сервітут та суперфіція мають різне функціональне призначення. Сервітут призначений для задоволення певних потреб власника іншої земельної ділянки або конкретної особи, що не можуть бути задоволені іншим способом. Зокрема, земельний сервітут може бути встановлений для проходу, проїзду, прокладання та експлуатації лінії електропередач, зв'язку, трубопроводів, забезпечення водопостачання, меліорації та інших потреб. Тоді як суперфіція призначена виключно для забудови та експлуатації будівель і споруд на чужій земельній ділянці. Це право дає забудовнику можливість використовувати земельну ділянку для будівництва житлових, комерційних чи промислових об'єктів.

Крім того, важливою різницею між земельним сервітутом та суперфіцією є те, що встановлення земельного сервітуту не веде до позбавлення власника земельної ділянки, щодо якої встановлений земельний сервітут, прав володіння, користування та розпорядження нею. Проте у разі встановлення суперфіцію власник позбавляється права користування земельною ділянкою.

Зміст земельного сервітуту та суперфіцію складається із сукупності прав та обов'язків сторін. Власник сервітуту (сервітуарій) має право на обмежене користування чужою земельною ділянкою у межах, визначених договором або рішенням суду. Водночас він зобов'язаний не перешкоджати власнику земельної ділянки у здійсненні його прав. Суперфіціарій має повне право використовувати земельну ділянку для забудови та експлуатації будівлі на такій земельній ділянці, а також право відчужувати ці будівлі без згоди власника земельної ділянки, якщо інше не передбачено договором. Водночас він зобов'язаний підтримувати будівлі в належ-

ному стані та використовувати земельну ділянку відповідно до її призначення.

Хоча сервітут є окремим речовим правом, він не може бути самостійно відчужений окремо від майна, для якого його встановлено. Також сервітут не може бути окремим предметом купівлі-продажу, застави чи іншим чином передаватися особам, які не є власниками нерухомості, для користування якою його було встановлено. Якщо ж порівнювати із сервітутом, то право користування чужою земельною ділянкою для забудови може відчужуватися або передаватися в порядку спадкування, крім випадків, коли земельна ділянка перебуває в оренді.

Юридичне оформлення відносин суперфіцію має низку специфічних особливостей, зумовлених особливим правовим режимом земельної ділянки. Однією з ключових вимог є дотримання цільового призначення земельної ділянки. Це означає, що використання земельної ділянки на умовах суперфіцію має відповідати її категорії та виду дозволеного використання. Відступ від цього правила може призвести до недійсності договору суперфіцію та відмови в державній реєстрації права на будівлю. Щодо договору про встановлення земельного сервітуту таких вимог немає (Державна реєстраційна служба України, 2012).

Проте судова практика щодо встановлення земельного сервітуту більше акцентує увагу на досудовому врегулюванні цього питання. Таким чином, якщо позивачем не було надано пропозицій відповідачу із зазначенням умов договору про встановлення земельного сервітуту, така справа приречена на відмову у задоволенні позовних вимог. У разі оформлення суперфіцію необхідно дотримуватись містобудівного законодавства, зокрема норм Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» (Верховна Рада України, 2011).

Тривалість користування є ще однією суттєвою відмінністю між земельним сервітутом та суперфіцією. Земельний сервітут може бути безстроковим або строковим, залежно від умов договору або рішення суду.

Суперфіція, як правило, встановлюється на тривалий строк, до 50 років. Це пов'язано з необхідністю забезпечення стабільності для реалізації будівельних проєктів та експлуатації споруд.

Цікавою є думка В.В. Цюри щодо умов договору суперфіцію з урахуванням тривалості. Вчений розглядає можливість включення до договору суперфіцію умови про безоплатну передачу зведеної будівлі землевласнику після певного строку. Автор вважає, що така умова може бути правомірною, оскільки дозволяє компенсувати вартість земельної ділянки (Цюра, 2006).

Аналіз земельного законодавства дає підстави стверджувати про суттєві особливості реалізації права забудови (суперфіцію) на земельних ділянках публічної власності. Що не можна сказати про право земельного сервітуту, який практично однаково реалізується і на землях приватної, і державної чи комунальної власності.

Земельний сервітут та суперфіції мають різні підстави припинення. Земельний сервітут, відповідно до ст. 102 ЗКУ, припиняється за таких умов: поєднання прав власника та сервітуарія; відмова від права; рішення суду; закінчення строку, невикористання протягом трьох років та порушення умов користування. Додатково, на вимогу власника земельної ділянки, сервітут може бути припинений у судовому порядку у випадку припинення підстав його встановлення або якщо його встановлення унеможлиблює використання земельної ділянки за її цільовим призначенням (Верховна Рада України, 2001).

Суперфіції, як більш складний інститут, має ширший перелік підстав припинення. Згідно зі ст. 102¹ ЗКУ він припиняється у випадках, передбачених для земельного сервітуту, а також у разі: відчуження земельної ділянки для суспільних потреб; прийняття рішення про використання земельної ділянки для суспільних потреб; припинення дії договору у рамках державно-приватного партнерства та невикористання земельної ділянки для забудови протягом трьох років (Верховна Рада України, 2001).

Таким чином, можна виділити такі спільні підстави припинення для цих речових прав на землю: поєднання в одній особі суб'єкта, в інтересах якого він встановлений, та власника земельної ділянки; відмова від права; рішення суду; закінчення строку; невикористання та порушення умов користування.

Щодо спільної підстави для припинення як сервітуту, так і суперфіцію – відмова від права. Варто зазначити, що така відмова може бути як добровільною, так і односторонньою. Так, якщо розглянути припинення земельного сервітуту на підставі односторонньої відмови (дерелікція), в такому випадку необхідні активні дії. Тобто для цього необхідно подати до органу державної реєстрації прав на землю письмову заяву про відмову від земельного сервітуту, який припинить дію лише після реєстрації односторонньої відмови сервітуарія (Харитонова, 2016).

Якщо зупинитись детальніше на такій підставі припинення, як невикористання сервітуту протягом трьох років поспіль, то варто зазначити, що така підстава не розкрита ні в ЦКУ, ні в ЗКУ. Через це неможливо визначити, чи таке «невикористання» має бути безперервним, чи ні. Крім того, ні ЗКУ, ані ЦКУ не надає визначення використання сервітуту, що ускладнює тлумачення дій особи, на користь якої його було встановлено, а також встановлення моменту початку і закінчення строку невикористання.

Доцільно було б вважати терміном дії сервітуту весь час, протягом якого особа, на користь якої його встановлено, має правові підстави для його використання. Цей термін мав би починатися з моменту настання правовстановлюючого юридичного факту, а саме з моменту реєстрації права.

Керуючись нормами ЦКУ, трирічний строк невикористання сервітуту мав би обчислюватися з наступного дня після дня його останнього використання. (ЦКУ, ст. 253) Такий строк повинен бути переривним, тобто кожне

нове використання сервітуту призводить до початку нового трирічного строку (Верховна Рада України, 2003).

Точне встановлення початку трирічного строку невикористання сервітуту на практиці є проблематичним через складність доведення факту останнього використання. Зокрема, за відсутності постійного контролю за земельною ділянкою встановити точну дату останнього використання сервітуту іншою особою є практично неможливим. У зв'язку з цим у разі визначення початку зазначеного строку слід враховувати момент, з якого факт невикористання сервітуту може бути підтверджений наявними доказами.

Момент спливу трирічного строку в цьому випадку буде правоприміняючим юридичним фактом у формі події, яка настає незалежно від бажання сторін правовідносин з приводу сервітуту. ЦКУ не передбачає можливості продовження дії сервітуту. Виходячи з аналізу правових норм, можна дійти висновку, що продовження сервітуту можливе виключно шляхами, передбаченими для його встановлення.

М.Я. Ващишин акцентує увагу на тому, що перелік підстав припинення суперфіцію, визначений у земельному законодавстві, не є вичерпним. Оскільки суперфіції є речовим правом, його припинення можливе також на загальних підставах, визначених цивільним законодавством. До таких підстав можна віднести визнання правочину недійсним, включаючи заповіт, а також розірвання договору про встановлення суперфіцію (Ващишин, 2013). Така позиція є актуальною, оскільки підкреслює комплексний підхід у правовому регулюванні суперфіцію, з урахуванням як земельно-господарських, так і цивільного законодавства. На нашу думку, ця проблема може бути вирішена шляхом внесення змін у законодавство.

Юридичні дії є безпосередньою причиною виникнення, зміни або припинення правовідносин суперфіцію, а не юридичні події. Тож саме стосується і земельного сервітуту. Тобто для того, щоб юридично оформити виникнення, зміну чи припинення земельного сервітуту чи суперфіцію, необхідно внести відповідний запис до державного реєстру речових прав (Цюра, 2006).

Аналіз судової практики щодо встановлення та припинення суперфіцію демонструє, що суди все частіше розглядають невикористання земельної ділянки для забудови у комплексі з недотриманням містобудівних вимог.

Тоді як у разі встановлення сервітуту необхідне розроблення технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж земельної ділянки, на яку поширюється земельний сервітут (дотримуючись вимог ЗУ «Про землеустрій»), де має бути чітко передбачено місце розташування сервітуту із зазначенням поворотних точок на плані земельної ділянки (Верховна Рада України, 2003).

Встановлення меж частини земельної ділянки, на яку поширюється право сервітуту, проводиться відповідно до топографо-геодезичних та картографічних матеріалів. Межі частини земельної ділянки, на яку поширю-

ється право сервітуту, мають бути нанесені на кадастровий план земельної ділянки із зазначенням меж частини земельної ділянки, які за бажанням замовника можуть бути перенесені в натурі (на місцевість) і закріплені відповідними межовими знаками.

Крім того, суди вимагають від позивачів довести, що вони доклали всіх зусиль для досягнення згоди з власником земельної ділянки щодо встановлення земельного сервітуту на договірних засадах. Відсутність таких доказів, як правило, призводить до відмови у задоволенні позову.

Таким чином, відмінності в підставах припинення цих інститутів відображають різний рівень їхньої складності та різні цілі, які переслідуються у разі їх встановлення. Розуміння відмінностей між цими інститутами є важливим для їх правильного застосування на практиці. Це дозволяє уникнути правових спорів та забезпечити ефективне використання земельної ділянки.

Висновки. Земельний сервітут та суперфіцій можна розглядати в контексті обтяження права власності та як окремі речові права. Виникнення певних речових прав зумовлене комплексом юридичних фактів. Право земельного сервітуту, незалежно від способу його встановлення, виникає лише після проведення державної реєстрації. Це ж стосується і суперфіцій.

Встановлення земельного сервітуту обтяжує право власника стосовно користування земельною ділянкою. Тоді як суперфіцій стосується як користування, так і розпорядження.

Земельний сервітут частково перешкоджає власнику користуватись частиною своєї земельної ділянки, проте здебільшого це не призводить до суттєвого дискомфорту для власника. У разі встановлення суперфіцій власник передає суперфіціарію право користування земельною ділянкою для забудови на тривалий час, а сам уже жодним чином її не використовує.

Спільною для цих двох інститутів є можливість встановлення на підставі договору та заповіту. Відмінним – земельний сервітут може бути встановлений також законом, рішенням суду.

Земельний сервітут надає право користування земельною ділянкою для задоволення конкретних потреб, таких як прохід, проїзд, прокладання комунікацій, водопостачання тощо. Суперфіцій надає право забудови та експлуатації будівель на чужій земельній ділянці. Тому земельний сервітут та суперфіцій мають різне функціональне призначення. Сервітут призначений для задоволення певних потреб власника іншої земельної ділянки або конкретної особи, що не можуть бути задоволені іншим способом. Тоді як суперфіцій призначений виключно для забудови та експлуатації будівель і споруд на чужій земельній ділянці.

Хоча сервітут є окремим речовим правом, він не може бути самостійно відчужений окремо від майна, для якого його встановлено. Так, сервітут не може бути окремим предметом купівлі-продажу, застави чи іншим

чином передаватися особам, які не є власниками нерухомості, для користування якою його було встановлено. Суперфіцій натомість підлягає відчуженню.

За юридичним оформленням земельний сервітут відрізняється від суперфіцій тим, що під час оформлення земельного сервітуту необхідне розроблення технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж земельної ділянки, на яку поширюється земельний сервітут. Під час оформлення суперфіцій необхідно дотримуватись містобудівного законодавства.

Можна виділити такі спільні підстави припинення для земельного сервітуту та суперфіцій: поєднання в одній особі власника земельної ділянки та землекористувача; відмова від права; рішення суду; закінчення строку; невикористання та порушення умов користування.

Розуміння особливостей цих інститутів є необхідним для ефективного вирішення практичних питань, пов'язаних з використанням земельних ділянок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Земельний кодекс України : Кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 30.07.2024).
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 30.07.2024).
3. Кодекс України про надра : Кодекс України від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-вр#Text> (дата звернення: 30.07.2024).
4. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 1 липня 2004 року № 1952-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2004, № 51, ст. 553. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> (дата звернення: 30.07.2024).
5. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення: 30.07.2024).
6. Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів : Закон України від 09.07.2010 року № 2480-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2480-17#Text> (дата звернення: 30.07.2024).
7. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text> (дата звернення: 30.07.2024).
8. Про деякі питання практики розгляду справ у спорах, що виникають із земельних відносин : Постанова пленуму Вищого господарського суду України від 17.05.2011 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006600-11#Text> (дата звернення: 30.07.2024).
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства у сфері користування надрами : Закон України від 01.12.2022 року № 2805-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2805-20#Text> (дата звернення: 30.07.2024).
10. Методичні рекомендації щодо документів, які посвідчують речові права на земельну ділянку відповідно до законодавства : Рішення колегії Державної реєстраційної служби України від 28.11.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n_002835-12#Text (дата звернення: 30.07.2024).
11. Окрема думка судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Крата В.І. від 20 червня 2024 року, справа № 465/4103/21, провадження № 61-3678св24. / Єдиний державний реєстр судових

рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120006196> (дата звернення: 30.07.2024).

12. Постанова Касаційного цивільного суду від 16 січня 2019 року у справі № 351/1146/16-ц. / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79411565> (дата звернення: 30.07.2024).

13. Постанова Верховного Суду від 20 березня 2024 року у справі № 463/2640/21. / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117849250> (дата звернення: 30.07.2024).

14. Ващишин М.Я. Юридичні факти у правовідносинах суперфіцію. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. Випуск 3. С. 126–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldvvs_2013_3_17 (дата звернення: 30.07.2024).

15. Ільків Н.В. Суперфіцій як альтернативний спосіб набуття права на забудову земельної ділянки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. Випуск 2. 2010. С. 117–127.

16. Боднарчук О.Г. Проблемні питання правового регулювання відносин щодо користування чужою земельною ділянкою (суперфіцією) в Україні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Т. 26 / голов. ред. Ю.В. Цуркан-Сайфуліна. МОН України. НУ «ОЮА». Одеса : Гельветика, 2020. С. 19–24. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1eae727e-584f-4977-875a-ba2b05266146/content> (дата звернення: 30.07.2024).

17. Харитонova Т.Є. Здійснення прав на чужі земельні ділянки в Україні: проблеми теорії та практики : монографія. Одеса : Юридична література, 2016. С. 424. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/07e2cfc4-f2f6-4ae6-8da5-9332e7930aad> (дата звернення: 30.07.2024).

18. Цюра В.В. Речові права на чуже майно : науково-практич. посібник. КНТ, 2006. С. 135.

19. Марусенко Р.І. Правові аспекти земельних сервітутів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2005. С. 206. URL: <http://www.disslib.org/pravovi-aspekty-zemelnikh-servitutiv-v-ukrayini.html> (дата звернення: 30.07.2024).

REFERENCES:

1. Zemelnyi kodeks Ukrainy (2001). [Land Code of Ukraine]: Kodeks Ukrainy vid 25.10.2001 r. № 2768-III / Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> [in Ukrainian].

2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy (2003). [Civil Code of Ukraine]: Kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV / Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].

3. Kodeks Ukrainy pro nadra (1994) [Code of Ukraine on Subsoil]: Kodeks Ukrainy vid 27.07.1994 r. № 132/94-VR / Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-vr#Text> [in Ukrainian].

4. Pro derzhavnu reiestratsiiu rechovykh prav na nerukhome maino ta yikh obtiazhen (2004) [On state registration of property rights to immovable property and their encumbrances]: Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2004 roku № 1952-IV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2004, № 51, st. 553. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> [in Ukrainian].

5. Pro rehulivannia mistobudivnoi diialnosti (2011) [On regulation of urban planning activities]: Zakon Ukrainy vid 17 liutoho 2011 roku № 3038-VI. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> [in Ukrainian].

6. Pro zemli enerhetyky ta pravovyi rezhym spetsialnykh zon enerhetychnykh ob'ektiv (2010) [On energy lands and the legal regime of special zones of energy facilities]: Zakon Ukrainy vid 09.07.2010 roku № 2480-VI. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2480-17#Text> [in Ukrainian].

7. Pro zemleustrii (2024) [On land management]: Zakon Ukrainy vid 22.05.2003 № 858-IV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text> [in Ukrainian].

8. Pro deiakі pytannia praktyky rozghliadu sprav u sporakh, shcho vynykaiut iz zemelnikh vidnosyn (2011) [On some issues of the practice of considering cases in disputes arising from land relations]: Postanova plenumu Vysshchoho hospodarskoho

sudu Ukrainy vid 17.05.2011 r. № 6. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006600-11#Text> (Last accessed: 30.07.2024) [in Ukrainian].

9. Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennia zakonodavstva u sferi korystuvannia nadramy (2022) [On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the improvement of legislation in the field of subsoil use]: Zakon Ukrainy vid 01.12.2022 roku № 2805-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2805-20#Text> (Last accessed: 30.07.2024) [in Ukrainian].

10. Metodychni rekomendatsii shchodo dokumentiv, yaki posvidchuiut rechovi prava na zemelnu dilianku vidpovidno do zakonodavstva (2012) [Methodological recommendations regarding documents certifying property rights to a land plot in accordance with legislation]: Rishennia kolehii Derzhavnoi reiestratsiinoi sluzhby Ukrainy vid 28.11.2012. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n_002835-12#Text [in Ukrainian].

11. Okrema dumka suddi Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu Krata V.I., (2024) [Dissenting opinion of the judge of the Civil Court of Cassation as part of the Supreme Court of Krat V.I.] vid 20 chervnia 2024 roku, sprava № 465/4103/21, provadzhennia № 61-3678sv24. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120006196> [in Ukrainian].

12. Postanovi Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 16 sichnia 2019 roku u spravi № 351/1146/16-ts. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79411565> [in Ukrainian].

13. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 20 bereznia 2024 roku u spravi № 463/2640/21. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117849250> [in Ukrainian].

14. Vashchysyn, M.Ya. (2013). Yurydychni fakty u pravovidnosynakh superfitsiui [Legal facts in legal relations of superficiencies]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna*. 2013. Vypusk 3. Pp. 126–135. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldvvs_2013_3_17 [in Ukrainian].

15. Ilkiv, N.V. (2010). Superfitsii yak alternatyvnyi sposib nabuttia prava na zabudovu zemelnoi dilianky [Superficies as an alternative way of acquiring the right to develop a land plot]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna*. Vypusk 2. 2010. Pp. 117–127 [in Ukrainian].

16. Bodnarchuk, O.H. (2020). Problemi pytannia pravovoho rehulivannia vidnosyn shchodo korystuvannia chuzhoiu zemelnoiu diliankoiu (superfitsiui) v Ukraini [Problematic issues of legal regulation of relations regarding the use of someone else's land plot (surface) in Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»*. Т. 26 / holov. red. Yu.V. Tsurkan-Saifulina. МОН України, НУ «ОЮА». Одеса: Helvetyka, 2020. Pp. 19–24. Retrieved from: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1eae727e-584f-4977-875a-ba2b05266146/content> [in Ukrainian].

17. Kharytonova, T.Ye. (2016). Zdiisnennia prav na chuzhi zemelni dilianky v Ukraini: problemy teorii ta praktyky: monohrafiia [Implementation of rights to other people's land plots in Ukraine: problems of theory and practice: monograph]. Одеса: Yurydychna literatura, 2016. 424 p. Retrieved from: <https://dspace.onua.edu.ua/items/07e2cfc4-f2f6-4ae6-8da5-9332e7930aad> [in Ukrainian].

18. Tsiura, V.V. (2006). Rechovi prava na chuzhe maino: naukovopraktych. posibnyk [Real rights to other people's property]. КНТ, 2006. 135 p. [in Ukrainian].

19. Marusenko, R.I. (2005). Pravovi aspekty zemelnikh servitutiv v Ukraini: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.06 [Legal aspects of land easements in Ukraine]. Kyivskyi natsionalnyi un-t im. Tarasa Shevchenka. Kyiv, 2005. 206 p. Retrieved from: <http://www.disslib.org/pravovi-aspekty-zemelnikh-servitutiv-v-ukrayini.html> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 31.07.2024
The article was received 31 July 2024

СЕКЦІЯ 4 АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК [334.72+336.77]:340.111.5:347.736
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-4-4>

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ КРЕДИТОРІВ У ПРОЦЕСІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД

Бережна Катерина Вікторівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри європейського та міжнародного права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
DNU_MP@ukr.net
orcid.org/0000-0002-8250-3562

У науковій статті аналізуються нововведення Кодексу України з процедур банкрутства, що набрав чинності у 2019 році, та їх вплив на механізми захисту прав кредиторів у контексті адміністративно-правового підходу.

Мета полягає в комплексному дослідженні та оцінці механізмів захисту прав кредиторів у процесі банкрутства підприємств в Україні з акцентом на адміністративно-правовий підхід.

Методами дослідження, якими користувався автор, були методи накопичування фактів, що мають відношення до об'єкта дослідження, методи аналізу фактів (оцінка, зіставлення, порівняння), методи вибору та обґрунтування наукових рекомендацій.

Результати дослідження. Останні зміни у законодавстві радикально трансформували практику банкрутства в Україні, зокрема у напрямі більшої орієнтації на захист інтересів кредиторів. Стаття починається з огляду основних змін, що внесені до законодавства, які усунули необхідність отримання судового рішення про стягнення боргу і підтвердження виконавчої служби для подання заяви про банкрутство. Це значно скоротило часові та фінансові витрати на відкриття провадження у справі про банкрутство. Також було знижено кількість вимог до досудової санації, що робить її доступнішою для великих підприємств. Важливими нововведеннями є спрощення процедури ліквідації та вдосконалення механізмів захисту прав кредиторів. Відзначено значення розширених повноважень арбітражних керуючих, які отримали можливість визнання правочинів недійсними та повернення втрачених активів підприємства. Стаття також досліджує вплив нововведень на судову практику, де стало можливим притягнення до відповідальності несумлінних менеджерів та власників боржників. Зміни у регулюванні прав кредиторів також розглядаються крізь призму нових умов для зборів кредиторів. Кодекс чітко визначає умови їх повноважності, що сприяє більшій прозорій та ефективній організації зборів. Крім того, Кодекс вводить нові правила щодо мораторію для забезпечених кредиторів, автоматично припиняючи мораторій після пів року. Автор підкреслює, що Кодекс дає кредиторам більше можливостей для реалізації своїх вимог і забезпечує кращий захист прав кредиторів порівняно з попереднім законодавством. Окремо розглядається автоматизація процесів і зміни у процедурах зборів кредиторів, що покращують ефективність процесу банкрутства.

Висновки. Кодекс України з процедур банкрутства суттєво вдосконалює наявну правову систему, надаючи нові інструменти для захисту прав кредиторів і забезпечення більш ефективного процесу банкрутства. Це сприяє як покращенню ситуації з боргами в Україні, так і підвищенню рівня довіри до правової системи загалом.

Ключові слова: Кодекс України з процедур банкрутства, банкрутство, адміністративно-правове регулювання, досудова санація, ліквідація, мораторій, арбітражний керуючий, процедура банкрутства.

MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF CREDITORS' RIGHTS IN THE PROCESS OF ENTERPRISE BANKRUPTCY IN UKRAINE: ADMINISTRATIVE AND LEGAL APPROACH

Berezhna Kateryna Viktorivna,
 Doctor of Juridical Sciences, Professor,
 Head of the Department of European and International Law
 Oles Honchar Dnipro National University
 DNU_MP@ukr.net
 orcid.org/0000-0002-8250-3562

The article analyzes the innovations of the Bankruptcy Code of Ukraine, which came into force in 2019, and their impact on the mechanisms for protecting creditors' rights in the context of the administrative and legal approach.

The goal is a comprehensive study and evaluation of the mechanisms for protecting the rights of creditors in the process of bankruptcy of enterprises in Ukraine with an emphasis on the administrative and legal approach.

Research methods used by the author were methods of accumulating facts related to the object of research, methods of analyzing facts (estimation, comparison, comparison), methods of selection and justification of scientific recommendations.

Results. The recent legislative changes have radically transformed the bankruptcy practice in Ukraine, in particular, in the direction of a greater focus on protecting the interests of creditors. The article begins with an overview of the main changes introduced to the legislation, which eliminated the need to obtain a court decision on debt collection and confirmation of the executive service in order to file for bankruptcy. This significantly reduced the time and financial costs of opening bankruptcy proceedings. The number of requirements for pre-trial rehabilitation has also been reduced, making it more accessible to large enterprises. Important innovations include simplification of the liquidation procedure and improvement of the mechanisms for protecting the rights of creditors. The author emphasizes the importance of the expanded powers of insolvency receivers, who have been granted the ability to invalidate transactions and recover lost company assets. The article also examines the impact of the innovations on court practice, where it has become possible to bring to justice unscrupulous managers and owners of debtors. Changes in the regulation of creditors' rights are also considered through the prism of new conditions for creditors' meetings. The Code clearly defines the terms of their powers, which contributes to a more transparent and efficient organization of the meeting. In addition, the Code introduces new rules regarding the moratorium for secured creditors, automatically terminating the moratorium after six months. The author emphasizes that the Code provides creditors with more opportunities to enforce their claims and ensures better protection of creditors' rights than under previous legislation. The author also discusses the automation of processes and changes in the procedures for creditors' meetings, which improve the efficiency of the bankruptcy process.

Conclusions. The Bankruptcy Code of Ukraine significantly improves the existing legal system, providing new tools to protect the rights of creditors and ensure a more efficient bankruptcy process. This contributes both to the improvement of the situation with debts in Ukraine and to the increase of the level of trust in the legal system as a whole.

Key words: Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures, bankruptcy, administrative and legal regulation, pre-trial rehabilitation, liquidation, moratorium, insolvency officer, bankruptcy procedure.

Вступ. Процедури банкрутства в Україні зазнали значних змін з набранням чинності Кодексу України з процедур банкрутства у 2019 році. Зокрема, нововведення спрямовані на вдосконалення механізмів захисту прав кредиторів, що відзначається в контексті прокредиторської філософії нового законодавства. Проте реалізація цих змін виявила низку проблем та викликів, які потребують глибокого аналізу та вирішення. Питанням залишається, наскільки ефективно новий Кодекс забезпечує захист прав кредиторів порівняно з попереднім законодавством. Хоча Кодекс зменшив кількість формальних вимог для подання заяви про банкрутство та вдосконалив механізми досудової санації, є питання щодо реальної ефективності цих механізмів у запобіганні зловживанням і забезпеченні максимального повернення боргів. Введення нових

правил, які дозволяють швидше ініціювати провадження у справі про банкрутство, може призвести до зловживань, таких як штучне створення ситуацій для ініціювання банкрутства, що може негативно вплинути на добросовісних боржників і кредиторів. Зміни у регулюванні повноважності зборів кредиторів та нові правила щодо їх проведення потребують детального вивчення. Наявність можливості самостійного скликання зборів кредиторів і визначення місця їх проведення може створювати як нові можливості, так і потенційні проблеми, пов'язані з організацією та управлінням цими зборами. Важливо дослідити, наскільки ефективно Кодекс забезпечує повернення активів боржника через арбітражних керуючих, які мають розширені повноваження для визнання правочинів недійсними. Потрібно оцінити, чи дійсно ці механізми забезпе-

чують достатній захист інтересів кредиторів та відновлення їхніх прав. Регулювання мораторію на задоволення вимог кредиторів є важливим аспектом, що потребує детального аналізу. Потрібно вивчити, як нові правила щодо мораторію для забезпечених кредиторів та фізичних осіб впливають на загальний процес банкрутства та реалізацію прав кредиторів. Таким чином, проблема полягає в необхідності комплексного аналізу та оцінки ефективності нововведень у законодавстві про банкрутство, а також у визначенні їх впливу на захист прав кредиторів та загальну ефективність процедур банкрутства в Україні.

А.А. Бутирський, І.А. Бутирська, О.М. Бірюков, В.Г. Афанасьєв, І.О. Вечірко, В.В. Джунь, О.А. Латинін, В.В. Радзивілюк, Я.Г. Рябцева, О.О. Степанов та інші видатні українські вчені займалися тематикою процедур банкрутства. Проте останні дослідження включають пропозиції щодо вдосконалення системи банкрутства в Україні. Основні рекомендації включають удосконалення механізмів досудової санації, посилення контролю за арбітражними керуючими та оптимізацію процесів зборів кредиторів. Рекомендується також вдосконалення законодавства для забезпечення більшої прозорості та ефективності процедур банкрутства. Таким чином, аналіз останніх досліджень і публікацій показує як позитивні зміни, так і наявні проблеми у сфері банкрутства в Україні, а також надає напрями для подальшого вдосконалення правового регулювання.

1. Процедура банкрутства підприємств в Україні як важливий інструмент у забезпеченні фінансової стабільності та відновленні платоспроможності боржників

Захист прав кредиторів в умовах банкрутства залишається актуальною проблемою, що потребує детального аналізу і вдосконалення. Адміністративно-правовий підхід до захисту прав кредиторів є ключовим аспектом у забезпеченні справедливого та ефективного процесу банкрутства. У цій статті розглядаються механізми захисту прав кредиторів, що використовуються в Україні, а також їх ефективність з адміністративно-правової точки зору.

З 2019 року в Україні набув чинності Кодекс України з процедур банкрутства (КУзПБ, 2019), який має прокредиторську орієнтацію і спрямований переважно на забезпечення захисту прав кредиторів порівняно з боржниками.

На жаль, військова агресія з боку Російської Федерації завдала значної шкоди українському бізнесу. Було знищено безліч підприємств, розірвано логістичні ланцюги, спостерігається відтік робочої сили тощо. Це призводить до виникнення неплатоспроможності у підприємств, що створює проблеми і для кредиторів.

Норми Кодексу передбачають низку механізмів для захисту порушених прав кредиторів, які можна класифікувати на досудові та судові.

У Кодексі України з процедур банкрутства відсутні обмеження щодо суми боргу, необ-

хідної для подання заяви про банкрутство. Кредитору не потрібно чекати, поки сума боргу досягне мільйона гривень або тримісячного прострочення, якщо наявні обґрунтовані ризики неплатоспроможності боржника.

Мінімізовано підстави для порушення судом справи про банкрутство. До 2019 року вимагалась наявність доказів безспірності вимог у вигляді судового рішення про стягнення боргу, що набрало законної сили, а також відкритого виконавчого провадження. Згідно з новим Кодексом, кредитор може негайно ініціювати відкриття провадження у справі про банкрутство боржника, якщо останній не виконує свої фінансові зобов'язання в установлені терміни. Це може сприяти запобіганню виводу активів недобросовісними боржниками та іншим потенційним ризикам. Однак нові норми також можуть призвести до підвищення ризиків створення штучних банкрутств, що ставить додаткову відповідальність на суди.

Для подання заяви про відкриття процедури банкрутства необхідно авансувати арбітражному керуючому його винагороду в розмірі трьох мінімальних заробітків плат.

Згідно з вимогами частини 2 статті 35 Кодексу, підготовче засідання суду має проводитися не пізніше чотирнадцяти днів з дня постановлення ухвали про прийняття заяви про відкриття провадження у справі, а у разі наявності поважних причин – не пізніше двадцяти днів.

Абзац 2 частини 1 статті 54 Кодексу надає суду право визначати строк, протягом якого ліквідатор зобов'язаний завершити ліквідацію боржника. Цей строк не може перевищувати дванадцяти місяців. Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство можлива за умови, що учасники боржника, кредитори та інші особи здатні надати фінансову допомогу, достатню для погашення грошових зобов'язань боржника перед кредиторами та відновлення його платоспроможності, процедура досудової санації не обмежена 12 місяцями, що дозволяє застосовувати цей механізм до великих підприємств та значних боргів, які неможливо погасити в короткий термін.

Особливістю є те, що досудову санацію може ініціювати сам боржник за умови наявності підстав, таких як додаткове фінансування або залучення інвестора. Для кредитора ця процедура може забезпечити повернення більшої частини грошових вимог порівняно із судовою процедурою банкрутства, хоча це може вимагати певних компромісів. План санації розробляється боржником, погоджується з кредиторами і в подальшому затверджується судом, ставши обов'язковим для всіх кредиторів, які беруть участь у цьому процесі (Яновицька, 2021).

До переваг досудової санації належать: гнучкість у розробленні та затвердженні плану санації, відсутність чітких термінів на його розроблення та виконання, швидкість процесу, мінімальне судове втручання та зменшені витрати на провадження процедури, а також можливість податкової оптимізації.

Недоліком є те, що кредитори, які беруть участь у плані санації, не можуть ініціювати провадження у справі про банкрутство боржника, якщо останній належним чином виконує план санації.

2. Процедура банкрутства

Процедура відкриття провадження у справі про банкрутство суттєво спростилася та прискорилося з прийняттям нового Кодексу. Тепер відсутня необхідність отримання судового рішення про стягнення боргу або підтвердження виконавчої служби про невиконання цього рішення боржником понад три місяці. Також не існує мінімального порогу боргу. Досить лише підтвердити суду, що строк виконання зобов'язань настав і відсутній спір щодо права. Це скоротило часові витрати на відкриття провадження на 6–9 місяців і відповідно зменшило фінансові витрати.

Процедура банкрутства починається зі стадії розпорядження майном, після завершення якої суд вирішує, чи можливе відновлення платоспроможності боржника, або переходить до стадії ліквідації, якщо санація неможлива.

На стадії розпорядження майном підприємство може продовжувати свою діяльність, керівництво залишається на своїх посадах, але підлягає додатковому контролю з боку арбітражного керуючого. В окремих випадках управління підприємством може бути передане арбітражному керуючому.

На стадії ліквідації господарська діяльність зупиняється, всі працівники звільняються, і підприємство переходить під повний контроль арбітражного керуючого. Важливо зазначити, що часто заборгованість підприємства зумовлена умисними неправомірними діями менеджменту, такими як виведення коштів або необґрунтоване відчуження активів (Тюріна, 202: 52).

Кодекс надає нові інструменти для боротьби з такими випадками, включаючи можливість визнання угод недійсними та повернення активів до підприємства для погашення боргів. Кодекс також дозволяє притягати до солідарної або субсидіарної відповідальності як несумлінний менеджмент, так і власників боржника, хоча за Цивільним кодексом учасники юридичної особи не відповідають за її зобов'язаннями і навпаки.

Верховний Суд активно підтримує прокредиторську практику, задовольняючи більшість заяв арбітражних керуючих про притягнення керівників та/або власників боржника до відповідальності. Це призводить до того, що борги підприємства можуть бути покладені на керівників і власників, якщо їхні дії призвели до банкрутства (Пантелеєв, 2021: 173).

З переваг ліквідації можна відзначити: контроль над управлінням і виробничим процесом боржника, можливість повернення відчужених активів для подальшого продажу, притягнення до солідарної або субсидіарної відповідальності керівників і власників, а також задоволення кредиторських вимог. Недоліками є можливість тривалого часу проведення процедури, що може перевищувати 12 місяців.

Кодекс України з процедур банкрутства регулює як санацію до відкриття провадження, так і ліквідацію, в обох випадках прагнучи максимально захистити права кредиторів і забезпечити їхні вимоги (Дутка, 2021: 96). Процедура банкрутства надає ефективні механізми для захисту інтересів кредиторів, які є значно більш дієвими, ніж традиційні судові позови.

Кодекс не передбачає концепції «поза-конкурсний кредитор шостої черги» і скасовує обов'язковий строк подання заяв кредиторами після публікації про відкриття провадження. Тепер кредитори, які не подали заяву в установлені строки, втрачають право голосу на зборах кредиторів, але їхні вимоги все ще враховуються. Раніше відповідно до частини 4 статті 23 Закону особи, чії вимоги були заявлені після закінчення строку, не вважалися конкурсними кредиторами і їхні вимоги погашалися на шостій черзі у ліквідаційній процедурі. Нині частина 4 статті 45 Кодексу передбачає, що такі кредитори є конкурсними, але позбавлені права вирішального голосу на зборах кредиторів, і їхні вимоги задовольняються згідно з черговістю, встановленою Кодексом (Кальченко, 2020).

Кодекс також чітко визначає умови для перших зборів кредиторів. Раніше ці умови були не досить регламентовані, що призводило до зловживань. Згідно з частиною 2 статті 48 Кодексу, перші збори кредиторів є повноважними, якщо присутні кредитори, які мають не менше ніж дві третини голосів. У разі відсутності необхідної кількості голосів проводяться повторні збори через два тижні, які є повноважними за наявності більше половини голосів. Якщо і ці збори не відбулися, проводяться наступні збори через два тижні, які вважаються повноважними за присутності кредиторів, що мають більше чверті голосів.

Нова редакція Кодексу надає комітету кредиторів та іншим кредиторам право самостійно скликати збори у випадку, якщо арбітражний керуючий цього не зробить. Кодекс також дозволяє кредиторам визначити інше місце проведення зборів, на відміну від Закону, який встановлював місце проведення зборів за місцезнаходженням боржника.

Згідно з частиною 3 статті 26 Закону, збори кредиторів скликалися арбітражним керуючим на вимогу комітету або окремих кредиторів протягом двох тижнів з дати отримання письмової вимоги. Кодекс же надає право визначити інше місце проведення зборів кредиторів, якщо арбітражний керуючий не скликав збори самостійно.

Кодекс передає ключові повноваження від комітету кредиторів до зборів кредиторів, включаючи право звернення до суду з клопотанням про наступні процедури у справі про банкрутство. Комітет може лише пропонувати суду продовження строку процедур. Кодекс також автоматизує процес включення всіх кредиторів до комітету, якщо їх кількість не перевищує сім осіб.

Кодекс обмежує строк мораторію для кредиторів із забезпеченими вимогами.

Мораторій автоматично припиняється через півроку з моменту введення процедури розпорядження майном. Частина 8 статті 41 Кодексу визначає, що дія мораторію припиняється з дня закриття провадження у справі про банкрутство. Для забезпечення кредиторів дія мораторію припиняється автоматично після 170 днів з моменту введення процедури розпорядження майном, якщо не винесено рішення про банкрутство або санацію.

У випадку відновлення платоспроможності фізичних осіб частина 1 статті 121 Кодексу встановлює мораторій на задоволення вимог кредиторів на 120 днів з моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність. Ухвала про відкриття провадження зупиняє виконавчі дії щодо боржника.

Крім того, забезпечений кредитор має право ініціювати зняття мораторію під час санації боржника, а також відмовитися від частини або всього забезпечення. Такі кредитори розглядаються як забезпечені лише в частині вартості предмета застави відповідно до пункту 2 статті 45 Кодексу.

Висновки. Отже, нова редакція Кодексу України з процедур банкрутства в 2019 році значно змінила підходи до управління процесами банкрутства в Україні. Кодекс орієнтований на захист прав кредиторів, що проявляється в усуненні обмежень щодо суми боргу та спрощенні умов для подання заяви про банкрутство. Сучасний підхід передбачає зменшення часу і фінансових витрат на відкриття провадження у справі про банкрутство.

Кодекс вводить нові механізми для санації боржників до відкриття провадження у справі про банкрутство, що робить цю процедуру більш привабливою для великих підприємств з великими боргами. Процедура ліквідації, своєю чергою, забезпечує чіткий контроль над господарською діяльністю боржника та можливість повернення відчужених активів. Важливою є також можливість притягнення до відповідальності менеджменту та власників підприємств (Радзивілюк, 2021: 101).

Кодекс дає кредиторам більше можливостей для реалізації своїх вимог. У новій редакції Кодексу усунуто поняття «позаконкурсний кредитор шостої черги», а також значно спрощено процедуру подання заяв кредиторами. Тепер кредитори, які пропустили строк подання заяв, все ще мають право на задоволення своїх вимог, хоча й без права голосу на зборах кредиторів. Він чітко визначає умови для проведення перших зборів кредиторів, що дозволяє уникнути зловживань. Встановлено вимоги до кількісного складу кредиторів для визнання зборів повноважними та надано право кредиторам самостійно скликати збори, якщо арбітражний керуючий цього не робить.

Введено нові правила щодо мораторію для кредиторів із забезпеченими вимогами. Тепер мораторій автоматично припиняється через півроку після введення процедури розпорядження майном, що забезпечує більшу прозорість та оперативність у вирі-

шенні питання про задоволення забезпечених вимог. Кодекс запроваджує автоматизацію включення кредиторів до комітету та визначає нові механізми для більш ефективного захисту прав кредиторів, у тому числі можливість самостійного визначення місця проведення зборів кредиторів. Це підвищує ефективність процедур банкрутства і забезпечує кращий захист прав кредиторів.

На нашу думку, Кодекс України з процедур банкрутства суттєво вдосконалює наявну правову систему, надаючи нові інструменти для захисту прав кредиторів і забезпечення більш ефективного процесу банкрутства. Це сприяє як покращенню ситуації з боргами в Україні, так і підвищенню рівня довіри до правової системи загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дутка В.В. Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство. *Економіка та право*. 2021. № 1. С. 96–101.
2. Кальченко О. Санація як спосіб запобігання банкрутству підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 1 (21). С. 220.
3. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>
4. Пантелєєв В.П., Предко І.Ю., Титаренко Г.Б. Обліково-контрольне забезпечення реструктуризації підприємств: теорія, організація та методика : монографія / за заг. ред. В.П. Пантелєєва. Київ : ТОВ «АвгустТрейд», 2021. 201 с.
5. Радзивілюк В. Процедура банкрутства страховиків в Україні. *Право України*. 2021. № 7. С. 100–115.
6. Тюріна Ю.Є. Щодо поняття продажу майна боржника у процедурі банкрутства. *Правові горизонти*. 2021. Вип. 26. С. 52–58.
7. Яновицька А.В. Місце Кодексу України з процедур банкрутства у системі законодавства. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні* : збірник тез доповідей учасників наук.-практ. семінару (м. Львів, 11 лист. 2021 р.) / за заг. ред. М.С. Долинської, І.В. Красницького, Ю.М. Юркевича. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4248/1/11_11_2021.pdf#page=144.

REFERENCES:

1. Dutka, V.V. (2021). Sanatsiya borzhnyka do vidkryttya provadzhenya u spravi pro bankrutstvo [Sanitation of the debtor before the opening of bankruptcy proceedings]. *Ekonomika ta pravo*. № 1. Pp. 96–101 [in Ukrainian].
2. Kal'chenko, O. (2020). Sanatsiya yak sposib zapobihannya bankrutstvu pidpryyemstv [Sanitation as a way to prevent bankruptcy of enterprises]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya – Problems and prospects of economics and management*. № 1 (21), 220 p. [in Ukrainian].
3. Kodeks Ukrainy z protsedur bankrutstva: Zakon Ukrainy vid 18 zhovtnya 2018 roku № 2597-VIII [Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures: Law of Ukraine dated October 18, 2018 No. 2597-VIII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> [in Ukrainian].
4. Panteleyev, V.P., Predko, I.Yu., Titarenko, H.B. (2021). Oblikovo-kontrol'ne zabezpechennya restrukturyzatsiyi pidpryyemstv: teoriya, orhanizatsiya ta metodyka [Accounting and control support for enterprise restructuring: theory, organization and methodology]: monohrafiya. Kyiv : TOV «AvhustTreyd», 201 p. [in Ukrainian].
5. Radzyvilyuk, V.(2021). Protsedura bankrutstva strakhovykyv v Ukraini [Bankruptcy procedure of insurers in Ukraine]. *Pраво Ukrainy*. № 7, pp. 100–115 [in Ukrainian].
6. Tyurina, U.E. (2021). Shchodo ponyattya prodazhu mayna borzhnyka u protseduri bankrutstva [Regarding the concept of sell-

ing the debtor's property in the bankruptcy procedure]. *Pravni horyzonty*. № 26, pp. 52–58 [in Ukrainian].

7. Yanovyts'ka, A.V. (2021). Mistse Kodeksu Ukrainy z protsedur bankrutstva u systemi zakonodavstva [The Place of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures in the Legislation System]. *Aktual'ni problemy pryvatomoho prava v umovakh yevrointehratsiynykh protsesiv v Ukraini: zbirnyk tez dopovidey uchasnykiv nauk.-prakt. seminaru* (m. L'viv, 11 lyst. 2021 r.) – *Actual problems of private law in the conditions of European integration processes in Ukraine: collection abstracts of the reports*

of the participants of science and practice seminar (Lviv, November 11, 2021). Lviv: L'vivs'kyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2021. Retrieved from: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4248/1/11_11_2021.pdf#page=144 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 01.08.2024

The article was received 01 August 2024

СЕКЦІЯ 5 КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.12/.121.4:343.138
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-4-5>

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ (ДОСУДОВОЇ) ПРОВАДЖЕННЯ ПРАБАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Білас Ігор Ярославович,
аспірант кафедри кримінального процесу і криміналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка
igor.bilas@lnu.edu.ua
orcid.org/0009-0001-5233-6425

Метою статті є виявлення деяких проблемних питань практики застосування інституту (досудової) пробації у кримінальному судочинстві, пошук та пропозиція шляхів їх вирішення задля сприяння забезпеченню стабільності судової практики з питань функціонування (досудової) пробації у кримінальному провадженні.

Методи. Для досягнення мети застосовувався діалектичний методологічний підхід, що дозволив розглянути правозастосовну практику у взаємозв'язку та взаємозалежності між собою та положеннями законодавства і дійти висновку про їх внутрішню неузгодженість. Для виявлення проблемних питань судової практики та формулювання висновків використовувались формально-логічні методи аналізу, синтезу та узагальнення. З метою надання рекомендацій, які сприятимуть вирішенню визначених проблем правозастосування та підвищенню ефективності судової практики, також застосовувався метод прогнозування.

Результати. У статті висвітлюються деякі проблеми практики застосування інституту (досудової) пробації у кримінальному провадженні.

Констатовано, що у зв'язку із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» № 1492-VIII від 07 вересня 2016 року, яким кримінальний процесуальний закон (КПК України) було доповнено ст. 314-1, що врегульовує процесуальний механізм складання та введення до кримінального провадження досудової доповіді органу пробації, на практиці виникла низка проблем, пов'язаних із процесуальним статусом нового учасника судового провадження – представника персоналу органу пробації, а також значенням досудової доповіді про особу обвинуваченого для суду під час ухвалення рішення про вид та міру покарання.

З'ясовано, що суди, внаслідок відсутності необхідних матеріалів для підготовки досудової доповіді, зобов'язують прокурора надати представнику персоналу органу пробації доступ до матеріалів кримінального провадження, пов'язаних із встановленням обставин, передбачених п. п. 4, 5 ч. 1 ст. 91 КПК України. Проте такий підхід судів першої інстанції вступає у суперечність з вимогами кримінального процесуального закону з огляду на встановлений порядок ознайомлення із матеріалами справи учасників судового провадження та повноваження прокурора.

З огляду на фактичну відсутність у представника пробації можливості здійснювати ознайомлення із матеріалами провадження до початку судового розгляду, автором запропоновано два підходи до вирішення подібної ситуації: правозастосовний та законодавчий. Перший полягає у встановленні судами достатнього строку підготовки досудової доповіді із можливістю його пролонгації та паралельним продовженням судового розгляду кримінального провадження. Другий підхід зумовлює необхідність внесення змін до КПК України шляхом закріплення мінімального строку складання доповіді органу пробації, який би завершувався не раніше закінчення з'ясування обставин кримінального провадження та переходу до судових дебатів.

Виявлено, що Кримінальний касаційний суд Верховного Суду у своїй практиці додержується позиції, відповідно до якої досудова доповідь представника персоналу органу пробації має рекомендаційний характер для суду, яку останній може врахувати на основі своїх дискреційних повноважень. Разом із тим аналіз практики цього ж суду вказує на її непослідовність із зазначеного питання. В окремих випадках він скасовує рішення судів нижчої інстанції з мотивів їх невідповідності даним та висновкам досудової доповіді в частині призначеного покарання.

Автором наголошено, що доповідь органу пробації є доказом у кримінальному провадженні, що зумовлює не тільки її рекомендаційний характер для суду на етапі ухвалення вироку, але й необхідність оцінки ним змісту цієї доповіді.

Висновки. Зроблено висновок, що судові рішення, в якому не наведено мотивів неврахування досудової доповіді у разі призначення виду та міри покарання, підлягатиме скасуванню.

Ключові слова: інститут (досудової) пробації, представник персоналу органу пробації, ознайомлення із матеріалами кримінального провадження, досудова доповідь, доказ.

SOME PROBLEMS OF THE PRACTICE OF APPLYING THE INSTITUTION OF (PRE-TRIAL) PROBATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Bilas Ihor Yaroslavovych,

Postgraduate Student at the Department of Criminal Procedure and Criminalistics

Ivan Franko National University of Lviv

ihor.bilas@lnu.edu.ua

orcid.org/0009-0001-5233-6425

The purpose of the article is the identification of some problematic issues of the practice of applying the institution of (pre-trial) probation in criminal proceedings, the search and proposal of ways to solve them in order to contribute to ensuring the stability of judicial practice on the functioning of (pre-trial) probation in criminal proceedings.

Methods. To achieve the goal, a dialectical methodological approach was used, which allowed to consider the law enforcement practice in relationship and the interdependence between itself and provision of the legislation and to conclude about their internal inconsistency. Formal and logical methods of analysis, synthesis and generalization were used to identify problematic issues of judicial practice and formulate conclusions. To provide recommendations that will contribute to the solution of certain law enforcement problems and increase the effectiveness of judicial practice, the forecasting method was also applied.

Results. The article highlights some problems of the practice of applying the institution of (pre-trial) probation in criminal proceedings.

It is established that after the adoption of the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Ensuring the Execution of Criminal Punishments and the Implementation of the Rights of Convicts" No. 1492-VIII dated September 7, 2016, by which the Code of Criminal Procedure of Ukraine (CCP of Ukraine) was supplemented by Article 314-1, which regulates the procedural mechanism of preparing and entering into criminal proceedings a pre-trial report of the probation authority, a number of problems arose in practice related to the procedural status of a new participant in court proceedings – a probation officer; as well as the significance of the pre-trial report on the personality of the accused for the court when deciding on the type and extent of the punishment.

It is clarified that the courts, due to the absence of necessary materials for the preparation of a pre-trial report, oblige the prosecutor to provide the probation officer with access to the criminal proceedings' materials related to the establishment of circumstances determined by the para. 4, 5 of part 1 of the Article 91 CCP of Ukraine.

On the other hand, such approach of the courts of first instance contradicts the requirements of the criminal procedural law in view of the subscribed order of familiarization with the case materials by the participants in the court proceedings and the powers of the prosecutor.

Because of fact that the probation officer does not have an opportunity to familiarize with the materials of the proceedings before the start of the trial, the author proposes two approaches to solving the situation: law-enforcement and legislative one. The first consists in the establishment by the courts of a sufficient period for the preparation of pre-trial report with the possibility of its extension and the parallel continuation of the trial of criminal proceedings. The second approach dictates the need to make amendments to the CCP of Ukraine by establishing a minimum term for preparing a probation report, which would be completed no earlier than the end of the clarifying of the circumstances of criminal proceedings and the transition to court debates.

It is found that the Criminal Cassation Court of the Supreme Court in its practice follows the position according to which the pre-trial report of the probation officer has a recommendatory nature for the court, which the latter can consider based on its discretionary powers. At the same time, the analysis of the practice of the same court indicates its inconsistency on the specified issue. In some cases, he cancels the decisions of the lower courts on the grounds of their inconsistency with the data and conclusions of the pre-trial report in aspect of the imposed punishment.

The author emphasizes that the probation report is the evidence in criminal proceedings, which determines not only its advisory nature for the court at the stage of passing a sentence, but also the need for the court to evaluate the content of this report.

Conclusions. It is concluded that the court decision, which does not state the reasons for not considering the pre-trial report when determining the type and measure of punishment, will be a subject to cancellation.

Key words: institution of (pre-trial) probation, probation officer, familiarization with the criminal proceedings' materials, pre-trial report, evidence.

Вступ. Із набранням чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» № 1492-VIII від 07 вересня 2016 року КПК України було

доповнено положеннями, які регулюють механізм застосування (досудової) пробації у кримінальному провадженні, зміст якої полягає у забезпеченні суду інформацією про соціально-психологічну характеристику обвинуваченого у формі досудової доповіді, з оцінкою у ній ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення та висновком про можливість виправлення особи без її ізоляції від суспільства. Закріпивши зазначений механізм, законодавець залучив до кримінального провадження нового суб'єкта – представника персоналу органу пробації (ст. 72-1 КПК України), а також закріпив положення, згідно з яким, ухвалюючи вирок, суд бере до відома досудову доповідь з інформацією про соціально-психологічну характеристику обвинуваченого (абз. 17 ч. 1 ст. 368 КПК України). Зазначені новели зумовили виникнення на практиці низки проблемних питань, пов'язаних із процесуальним статусом нововведеного учасника судового провадження, а також значенням доповіді щодо особи обвинуваченого для прийняття рішення про вид та міру покарання. Як показало вивчення практики суб'єктів правозастосовної діяльності, вони вирішуються доволі неоднозначно. Тож з огляду на викладене та з метою забезпечення стабільності судової практики є необхідність у доктринальному опрацюванні підходів до вирішення найбільш проблемних питань правозастосування інституту (досудової) пробації у кримінальному судочинстві.

Проблемам функціонування інституту (досудової) пробації у кримінальному провадженні були присвячені праці О.І. Богатирьової, В.І. Гранкіної, М.І. Демури, А.А. Коренюк, Ю.О. Кудіної, І.М. Микитася, Л.І. Олефір, В.В. Погореленка, А.М. Соцького, А.В. Чугаєвської, І.С. Яковець. Окремим питанням практики правозастосування механізму (досудової) пробації присвячені наукові доробки О. Єні, І.В. Крицака, Л. Матієк, А.В. Рось. Досліджуючи особливості практики застосування інституту (досудової) пробації, науковці здебільшого торкаються проблеми обмежених строків підготовки досудових доповідей, не приділяючи належної уваги й іншим аспектам правозастосування, зокрема пов'язаним із процесуальним статусом представника персоналу органу пробації у кримінальному провадженні та значенням досудової доповіді для суду на етапі ухвалення кінцевого процесуального рішення в частині виду та міри покарання.

1. Судова практика реалізації права представника персоналу органу пробації на ознайомлення із матеріалами кримінального провадження

Пунктом 5 ч. 2 ст. 72-1 КПК України закріплено право представника персоналу органу пробації заявляти клопотання суду про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження щодо обставин, передбачених п. п. 4, 5 ч. 1 ст. 91 цього Кодексу, а у кримінальних провадженнях щодо неповнолітнього обвинуваченого – додатково ст. ст. 485, 487 цього Кодексу в порядку, передбаченому ст. 317 цього Кодексу. Виходячи зі змісту цього положення, можливість ознайомлюватись

із матеріалами кримінальної справи у представника персоналу органу пробації виникає з моменту призначення справи до судового розгляду (ч. 2 ст. 317 КПК України). Позаяк після призначення справи до судового розгляду у підготовчому судовому засіданні та до початку його проведення надання будь-яких документів суду, за винятком передбачених ст. 291 КПК України, забороняється, представник органу пробації фактично має доступ лише до обвинувального акта з додатками, який характеризує обвинуваченого тільки з позиції сторони обвинувачення, а отже, не сприяє підготовці досудової доповіді із всебічними даними про особу.

Призначаючи за власною ініціативою чи за клопотанням сторін підготовку органом пробації досудової доповіді щодо обвинуваченого і розуміючи недостатність наявних до початку судового розгляду матеріалів, суди задовольняють клопотання представника персоналу органу пробації про ознайомлення із матеріалами кримінального провадження, покладаючи на прокурора обов'язок надати йому доступ до матеріалів провадження, які перебувають у розпорядженні сторони обвинувачення, в частині визначених п. п. 4, 5 ч. 1 ст. 91 КПК України обставин (ухвали Болградського районного суду Одеської області від 26 грудня 2022 року у справі № 497/2206/2021, Щорського районного суду Чернігівської області від 10 листопада 2017 року у справі № 749/1006/17, Юр'ївського районного суду Дніпропетровської області від 30 березня 2017 року у справі № 198/201/17).

Описаний підхід судів першої інстанції дещо суперечить положенням кримінального процесуального закону. По-перше, наявний порядок ознайомлення з матеріалами кримінального провадження учасниками судового провадження, з-поміж яких є і представник персоналу органу пробації, не передбачає можливості такого ознайомлення щодо матеріалів, які не долучені до обвинувального акта та не перебувають у розпорядженні суду. По-друге, процесуальні обов'язки прокурора з надання для ознайомлення наявних у нього матеріалів встановлені ст. ст. 221, 290 КПК України, зі змісту яких випливає, що представник органу пробації не є суб'єктом, якому прокурор зобов'язаний надати для ознайомлення наявні у нього матеріали у зазначеній частині.

Слід зауважити, що у судовій практиці мають місце ситуації, за яких представник персоналу органу пробації звертається до суду з клопотанням про надання доступу до матеріалів досудового розслідування, наявних у прокурора, але отримує відмову. Таке становище можна продемонструвати на підставі ухвали Болградського районного суду Одеської області від 02 грудня 2021 року у справі № 497/1991/2021. Обґрунтовуючи своє рішення, суд, серед іншого, відзначив, що повноваженнями щодо доступу до матеріалів кримінального провадження, що не відкриті суду і перебувають у розпорядженні прокурора, наділений лише прокурор.

На нашу думку, є два варіанти можливого вирішення ситуації, коли представник про-

бації позбавлений можливості знайомитись з матеріалами кримінального провадження в частині передбачених п. п. 4, 5 ч. 1 ст. 91 КПК України обставин, за винятком передбачених ст. 291 КПК України документів: правозастосовний та законодавчий.

В аспекті першого із запропонованих підходів доречно звернути увагу на рекомендації ВССУ стосовно практики застосування досудової доповіді у кримінальному провадженні. Згідно з абз. 3 п. 11 Інформаційного листа ВССУ від 16 січня 2017 року № 223-66/0/4-17 «Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх» доручення скласти досудову доповідь не перешкоджає призначенню судового розгляду та його проведенню. Тож, виходячи з цього роз'яснення, після призначення кримінального провадження до судового розгляду та доручення органу пробації підготувати досудову доповідь, варто продовжувати судовий розгляд з тим, щоб посадовець пробації мав змогу ознайомлюватись із матеріалами, які долучаються сторонами вже в ході судового розгляду, а також під час судового розгляду надавати достатній строк для підготовки пробаційної доповіді з можливістю його пролонгації за клопотанням представника пробації.

За умов невизначеності конкретних строків судового провадження, зумовленої різною складністю кримінальних проваджень, поведінкою його учасників, дією надзвичайних обставин, суди позбавлені можливості точно спрогнозувати терміни завершення розгляду кримінальної справи, а тому встановити строки підготовки досудової доповіді, які здатні забезпечити не лише підготовку доповіді органу пробації на основі всіх наявних у суду матеріалів, а й подальше дослідження такої доповіді у судовому засіданні за участю сторін до завершення судового розгляду. За таких обставин доцільним було б нормативне закріплення мінімального строку для підготовки та подання досудової доповіді, який би завершувався не раніше закінчення з'ясування обставин кримінального провадження та переходу до судових дебатів. Такий підхід дозволив би, по-перше, ознайомлюватись представнику пробації із матеріалами обох сторін, що подаються на етапі визначення обсягу доказів, які досліджуватимуться та порядку їх дослідження (ст. 349 КПК України), та по-друге, відповідав би міжнародним стандартам, що передбачають можливість оновлення досудової доповіді протягом судового розгляду (Рекомендація СМ/Рес (2010)1 Комітету міністрів держав-членам про Правила Ради Європи про пробацію, 2010).

2. Практика судів апеляційної та касаційної інстанцій щодо перевірки оцінки судами нижчої інстанції досудової доповіді у кримінальному провадженні

У питанні обов'язковості для суду даних та висновків доповіді представника персоналу органу пробації під час вирішення питання про необхідний вид та міру покарання позиції судів, зокрема тих, що уповноважені перевіряти вироки судів першої інстанції, розходяться.

Так, у низці випадків апеляційні суди змінюють вироки судів першої інстанції з мотивів невідповідності кінцевого рішення про міру відповідальності особи висновкам представника персоналу органу пробації. До прикладу, вироком Житомирського апеляційного суду від 31 жовтня 2018 року у справі № 295/6351/18 задоволено апеляційну скаргу прокурора та змінено вирок Богунського районного суду м. Житомира від 04 липня 2018 року в частині призначеного покарання. Вказаним вироком особу було засуджено за ч. 2 ст. 185 КК України та призначено покарання у вигляді 1 року та 6 місяців обмеження волі. На підставі ч. 4 ст. 70 КК України за сукупності злочинів за вироком Корольовського районного суду м. Житомира від 11 червня 2018 року призначено остаточне покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим у вигляді 1 року та 6 місяців обмеження волі. Відповідно до ст. 75 КК України засудженого звільнено від відбування покарання з випробуванням. Змінюючи первинний вирок, колегія суддів зазначила, зокрема, що суд першої інстанції, призначаючи покарання, не достатньо врахував досудову доповідь Житомирського міського відділу з питань пробації, згідно з якою орган пробації дійшов висновку про неможливість виправлення та досягнення обвинуваченим законотворчої поведінки без застосування покарання, пов'язаних із ізоляцією від суспільства (вирок Житомирського апеляційного суду від 31 жовтня 2018 року у справі № 295/6351/18). Тому незгода суду з позицією органу пробації стала причиною зміни вироку судом апеляційної інстанції.

Аналогічно неврахування судом висновків представника персоналу органу пробації стало підставою скасування судового рішення Вінницьким апеляційним судом вироку у справі № 125/950/23.

Разом із тим практика суду найвищої інстанції наголошує на рекомендаційному характері досудової доповіді під час ухвалення рішення про вид і міру покарання за наслідками судового розгляду кримінального провадження. Наприклад, у постанові від 21 грудня 2022 року у справі № 295/8690/21 колегія суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду, перевіряючи рішення судів першої інстанції в частині покарання, дійшла висновку, що досудова доповідь має рекомендаційний характер для суду, яку останній може врахувати, виходячи зі своїх дискреційних повноважень. Аналогічної позиції додержується Верховний Суд і в низці інших постанов, ухвалених за результатами перевірки рішень судів нижчої інстанції (постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 25 лютого 2020 року у справі № 686/20328/18, постановою колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 10 листопада 2022 року у справі № 688/991/21).

Слід зауважити, що, попри сформульовану правову позицію щодо консультативного характеру доповіді органу пробації, у практиці того ж таки Верховного Суду тра-

пляються випадки, за яких суд касаційної інстанції скасовує рішення апеляційних судів, зокрема з мотивів невідповідності призначеного ними покарання даним і висновкам досудової доповіді. Подібна ситуація мала місце у справі № 468/1488/19-к, у рамках якої постановою колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 21 січня 2021 року скасовано ухвалу Миколаївського апеляційного суду від 30 липня 2020 року та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції. Обґрунтовуючи своє рішення, колегія суддів вказала на неврахування апеляційним судом досудової доповіді, складеної Баштанським районним сектором філії ДУ «Центр пробації», відповідно до якої за встановлених характеризуючих даних про особу, історії вчинених нею правопорушень, а також високого ризику вчинення повторного кримінального правопорушення, виправлення обвинуваченого без позбавлення або обмеження волі на певний строк може становити небезпеку для суспільства. Таким чином, Верховний Суд дійшов переконання, що призначене покарання зі звільненням від його відбуття на підставі ст. 75 КК України є проявом неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність (постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 січня 2021 року у справі № 468/1488/19-к). Отже, незважаючи на рекомендаційний характер доповіді представника персоналу органу пробації, її неврахування стало підставою для скасування рішення апеляційного суду судом касаційної інстанції.

З огляду на неоднозначну практику касаційного суду постає питання: якщо досудова доповідь, як про це неодноразово стверджував Верховний Суд, має рекомендаційний характер, тоді її неврахування судом не тягне за собою скасування вироку. В протилежному випадку доповідь пробації є обов'язковою для суду під час призначення виду та міри покарання, від змісту якої суд відступати не повинен. За задумом законодавця Верховний Суд покликаний забезпечувати сталість та єдність судової практики, однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом (ч. 1, п. 6 ч. 2 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), а отже, вказане протиріччя практики зазначеного судового органу, безумовно, шкодить стабільності правозастосування.

На наш погляд, досудова доповідь таки має рекомендаційний характер для суду у прийнятті ним рішення про необхідні вид та міру покарання особи, однак не у зв'язку із викладеним висновком касаційного суду чи з інших причин, а з огляду на процесуальну природу такої доповіді у кримінальному провадженні.

Досудова доповідь є доказом у кримінальному процесі, позаяк: а) містить фактичні дані, які характеризують особу обвинуваченого (історія вчинення правопорушень; умови життєдіяльності та розвитку; особистісні характеристики; соціальне оточення обвинуваченого тощо); б) такі дані отримують

ються в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством (ч. 3 ст. 314-1 КПК України в частині порядку складання досудової доповіді відсилає до положень законодавства); в) за допомогою даних доповіді органу пробації встановлюються обставини, що входять до предмета доказування у кримінальному провадженні (визначені п. п. 4, 5 ч. 1 ст. 91 КПК України); г) досудова доповідь відповідає ознакам процесуального джерела доказів, передбаченого КПК України, – документа.

Досудова доповідь, як і будь-який інший доказ, не має наперед встановленої сили (ч. 2 ст. 94 КПК України), а отже, є рекомендаційною для суду на етапі ухвалення кінцевого процесуального рішення. При цьому, як й інші докази у справі, доповідь представника персоналу органу пробації повинна бути оцінена суб'єктом розгляду та вирішення кримінально-правового спору з наведенням відповідних аргументів на користь її врахування чи відхилення. У протилежному випадку судові рішення підлягатиме скасуванню.

Висновки. Особливості правового регулювання інституту (досудової) пробації у кримінальному провадженні зумовлюють неоднакове застосування суб'єктами правозастосовної діяльності положень КПК України, зокрема в частині процесуального статусу представника персоналу органу пробації, а також значення досудової доповіді для суду на етапі ухвалення рішення про вид та міру покарання.

Усвідомлюючи відсутність необхідних для підготовки досудової доповіді матеріалів до початку судового розгляду, суди, за клопотанням представника органу пробації, зобов'язують прокурора надати доступ до наявних у нього матеріалів кримінального провадження органу пробації. Утім такий підхід суперечить вимогам кримінального процесуального закону з огляду на наявний порядок ознайомлення із матеріалами справи учасниками судового провадження та повноваження прокурора.

Ситуація, за якої представник пробації фактично позбавлений можливості ознайомлюватись із матеріалами кримінального провадження, підлягає вирішенню або шляхом змін у правозастосуванні (надання судами достатнього строку для підготовки досудової доповіді із можливістю його пролонгації та паралельне продовження судового розгляду), або за допомогою удосконалення норм КПК України (закріплення мінімального строку складання доповіді органу пробації, який би завершувався не раніше закінчення з'ясування обставин кримінального провадження та переходу до судових дебатів).

Наявна правова позиція Верховного Суду наголошує на тому, що досудова доповідь має рекомендаційний характер для суду, яку останній вправі врахувати, виходячи зі своїх дискреційних повноважень. Водночас у практиці того ж касаційного суду трапляються випадки скасування рішень судів нижчої інстанції у зв'язку із невідповідністю призначеного покарання даним та висновкам досудової доповіді.

Оскільки доповідь представника персоналу органу пробачення є доказом у кримінальному провадженні, вона має факультативний характер для суду під час ухвалення вироків. Проте, як і будь-який інший доказ, доповідь пробачення має бути оцінена судом із наведенням належного обґрунтування у разі незгоди із її змістом. У разі ж відсутності такого обґрунтування судові рішення підлягатиме скасуванню.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених : Закон України від 7 вересня 2016 року № 1492-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19> (дата звернення: 25.07.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (в редакції станом на 18 липня 2024 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.07.2024).
3. Ухвала Болградського районного суду Одеської області від 26 грудня 2022 року у справі № 497/2206/2021. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108064165> (дата звернення: 25.07.2024).
4. Ухвала Щорського районного суду Чернігівської області від 10 листопада 2017 року у справі № 749/1006/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65648914> (дата звернення: 25.07.2024).
5. Ухвала Юр'ївського районного суду Дніпропетровської області від 30 березня 2017 року у справі № 198/201/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65648914> (дата звернення: 25.07.2024).
6. Ухвала Болградського районного суду Одеської області від 02 грудня 2021 року у справі № 497/1991/2021. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101552604> (дата звернення: 25.07.2024).
7. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 січня 2017 року № 223-66/0/4-17 «Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх». URL: https://zib.com.ua/ua/print/127476-list_vssu_vid_16012017_223-6604_17_pro_praktiku_zdiysnennya_.html (дата звернення: 25.07.2024).
8. Рекомендація CM/Rec (2010)1 Комітету міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробачення : прийнята Комітетом міністрів 20.01.2010 р. на 105-му засіданні заступників міністрів. Council of Europe: офіц. сайт. URL: <https://rm.coe.int/16806f4097> (дата звернення: 25.07.2024).
9. Вирок Житомирського апеляційного суду від 31 жовтня 2018 року у справі № 295/6351/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77554503> (дата звернення: 25.07.2024).
10. Вирок Вінницького апеляційного суду від 11 грудня 2023 року у справі № 125/950/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115562623> (дата звернення: 25.07.2024).
11. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 грудня 2022 року у справі № 295/8690/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108059816> (дата звернення: 25.07.2024).
12. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 25 лютого 2020 року у справі № 686/20328/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87985207> (дата звернення: 25.07.2024).
13. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 10 листопада 2022 року у справі № 688/991/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/10727657> (дата звернення: 25.07.2024).
14. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від

21 січня 2021 року у справі № 468/1488/19-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94297271> (дата звернення: 25.07.2024).

15. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 25.07.2024).

REFERENCES:

1. Pro vnesennia zmin do deiakiykh aktiv Ukrainy schodo zabezpechennia vykonannia kryminalnykh pokaran ta realizatsii prav zasudzhenykh [On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding enforcement of criminal punishments and implementation of the rights of convicts]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19> [in Ukrainian].
2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 [Code of Criminal Procedure of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
3. Ukhvala Bolhradskoho raionnoho sudu Odeskoi oblasti vid 26 hrudnia 2022 roku u spravi № 497/2206/2021 [The decision of the Bolhrad District Court of the Odesa Region in case No. 497/2206/2021 dated December 26, 2022]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108064165> [in Ukrainian].
4. Ukhvala Shchorskoho raionnoho sudu Chernihivskoi oblasti vid 10 lystopada 2017 roku u spravi № 749/1006/17 [The decision of the Schorskyy District Court of the Chernihiv Region in case No. 749/1006/17 dated November 10, 2017]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70210093> [in Ukrainian].
5. Ukhvala Yuriivskoho raionnoho sudu Dnipropetrovskoi oblasti vid 30 bereznia 2017 roku u spravi № 198/201/17 [The decision of the Yuriivskyy District Court of the Dnipropetrovsk Region in case No. 198/201/17 dated March 30, 2017]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65648914> [in Ukrainian].
6. Ukhvala Bolhradskoho raionnoho sudu Odeskoi oblasti vid 02 hrudnia 2021 roku u spravi № 497/1991/2021 [The decision of the Bolhrad District Court of the Odesa Region in case No. 497/1991/2021 dated December 02, 2021]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101552604> [in Ukrainian].
7. Informatsiyni lyst Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrainy z rozghliadu tsyvilnykh i kryminalnykh sprav vid 16 sichnia 2017 roku № 223-66/0/4-17 «Pro praktiku zdiysnennia sudamy kryminalnoho provadzhenia shchodo nepovnolitnikh» [Information letter of the Higher Specialized Court of Ukraine for consideration of civil and criminal cases dated January 16, 2017, No. 223-66/0/4-17 “On the practice of courts in criminal proceedings with infants”]. Retrieved from: https://zib.com.ua/ua/print/127476-list_vssu_vid_16012017_223-6604_17_pro_praktiku_zdiysnennya_.html [in Ukrainian].
8. Recommendation CM/Rec (2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules (adopted by the Committee of Ministers on 20 January 2010 at the 1075th meeting of the Ministers’ Deputies). Retrieved from: <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2018/10/CoE-probation-rules-recommendation.pdf>.
9. Vyrok Zhytomyrskoho apeliatsiinoho sudu vid 31 zhovtnia 2018 roku u spravi № 295/6351/18 [The sentence of the Zhytomyr Court of Appeal in case No. 295/6351/18 dated October 31, 2018]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77554503> (Last accessed: 25.07.2024) [in Ukrainian].
10. Vyrok Vinnytskoho apeliatsiinoho sudu vid 11 hrudnia 2023 roku u spravi № 125/950/23 [The sentence of the Vinnytsia Court of Appeal in case No. 125/950/23 dated December 11, 2023]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115562623> (Last accessed: 25.07.2024) [in Ukrainian].
11. Postanova kolehii suddiv Tretoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 21 hrudnia 2022 roku u spravi № 295/8690/21 [The resolution of the panel of judges of the Third Judicial Chamber of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court in case No. 295/8690/21 dated December 21, 2022]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108059816> (Last accessed: 25 July 2024) [in Ukrainian].
12. Postanova kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 25 liutoho

2020 roku u spravi № 686/20328/18 [The resolution of the panel of judges of the First Judicial Chamber of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court in case No. 686/20328/18 dated February 25, 2020]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87985207> (Last accessed: 25.07.2024) [in Ukrainian].

13. Postanova kolehii suddiv Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 10 lystopada 2022 roku u spravi № 688/991/21 [The resolution of the panel of judges of the Second Judicial Chamber of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court in case No. 688/991/21 dated November 10, 2022]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107277657> (Last accessed: 25.07.2024) [in Ukrainian].

14. Postanova kolehii suddiv Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 21 sichnia

2021 roku u spravi № 468/1488/19-k [The resolution of the panel of judges of the Second Judicial Chamber of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court in case No. 468/1488/19-k dated January 21, 2021]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94297271> (Last accessed: 25.07.2024) [in Ukrainian].

15. Pro sudoustrii i status suddiv [On the judicial system and the status of judges]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (date of access: 25.07.2024) [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 01.08.2024
The article was received 01 August 2024*

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Збірник наукових праць

Серія ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Випуск 4

Коректура – *Н.С. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка – *Ю.В. Ковальчук*

Формат 60×84/8. Гарнітура Pragmatica.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 4,19.
Замов. № 1024/669. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.